

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav primární a preprimární edukace

Pěstounská péče na přechodnou dobu pohledem pěstounů

Diplomová práce

Autor: Bc. Patricie Hýbnerová

Studijní program: N7531 Předškolní a mimoškolní pedagogika

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Smetanová

Hradec Králové

2017

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno a příjmení:	Patricie Hýbnerová
Osobní číslo:	P15K0298
Studijní program:	N7531 Předškolní a mimoškolní pedagogika
Studijní obor:	Pedagogika předškolního věku
Název tématu:	Pěstounská péče na přechodnou dobu pohledem pěstounů
Zadávající katedra:	Ústav primární a preprimární edukace

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í:

Cílem diplomové práce je analýza zkušeností pěstounů s pěstounskou péčí na přechodnou dobu. Teoretická část je zaměřena na vývoj náhradní rodinné péče od antiky až po současnost, na možnosti náhradní rodinné péče u nás a v dalších vybraných státech Evropy. Dále se práce věnuje kritériím výběru pěstounů, přípravě rodiny na pěstounskou péči na přechodnou dobu, postupu přijetí dítěte do rodiny a problematice attachementu. V empirické části práce budou vyhodnoceny rozhovory s pěstouny na přechodnou dobu z Královéhradeckého kraje.

.

Vedoucí diplomové práce:	Mgr. Veronika Smetanová Ústav primární a preprimární edukace
Oponent diplomové práce:	PhDr. Blanka Křováčková
Datum zadání diplomové práce:	18.12.2015
Termín odevzdání diplomové práce:	

doc. PhDr. MgA. František Vaníček,
Ph.D.
děkan

PhDr. Pavel Zíkl, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí své diplomové práce Mgr. Veronice Smetanové za pomoc, odborné vedení a cenné rady, které mi při zpracování této práce poskytla. Dále bych chtěla poděkovat všem pěstounům na přechodnou dobu, kteří mi věnovali svůj čas a poskytli mi tak hodnotné informace.

Anotace

HÝBNEROVÁ, Patricie (2017). *Pěstounská péče na přechodnou dobu pohledem pěstounů*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzita Hradec Králové. 73 s. Diplomová práce.

Cílem diplomové práce je analýza zkušeností pěstounů s pěstounskou péčí na přechodnou dobu. Teoretická část je zaměřena na vývoj náhradní rodinné péče od antiky až po současnost, na možnosti náhradní rodinné péče u nás a v dalších vybraných státech Evropy. Dále se práce věnuje kritériím výběru pěstounů, přípravě rodiny na pěstounskou péči na přechodnou dobu, postupu přijetí dítěte do rodiny a problematice attachementu. V empirické části práce budou vyhodnoceny rozhovory s pěstouny na přechodnou dobu z Královéhradeckého kraje.

Klíčová slova: typy náhradní rodinné péče, dlouhodobá pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, zkušenosti pěstounů na přechodnou dobu, teorie attachmentu

Anotation

HÝBNEROVÁ, Patricie (2017). *The temporary foster care from the perspective of foster parents*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Univerzita Hradec Králové. 73 pp. Diploma degree.

The aim of the present diploma degree thesis is to analyse experience of foster parents with temporary foster care. The theoretical part is devoted to the evolution of foster care from ancient times to present day, to possibilities of foster care in the Czech Republic and in selected state of Europe. Then the thesis is focused to criteria of choosing foster parents, to preparation of families for foster case for temporary period, to procedures of accepting a child into a family and to problematics of attachment. In the empirical part, interviews with temporary foster parents from the region of Hradec Králové will be assessed.

Key words: types of foster care, foster care, temporary foster care, theory of attachment, experiences of temporary foster parents

Obsah

Úvod.....	10
1 Vymezení základních pojmů	12
2 Historický vývoj náhradní rodinné péče	14
2.1 Náhradní rodinná péče v antické společnosti.....	14
2.2 Náhradní rodinná péče do konce 18. století v Evropě	14
2.3 Náhradní rodinná péče v Evropě v 19. a 20. století	16
3 Náhradní rodinná péče v současnosti.....	18
3.1 Náhradní rodinná péče	19
3.1.1 Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče.....	19
3.1.2 Pěstounská péče	19
3.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu (PPPD)	20
3.1.4 Osvojení	20
3.1.5 Poručenství (s osobní péčí)	21
3.2 Ústavní péče	21
4 Pěstounská péče na přechodnou dobu	23
4.1 Komu je PPPD určena?	23
4.2 Kdo se může stát pěstounem na PD?	23
4.2.1 „Rychlotest“	24
4.2.2 Další podnětné otázky, zda se stát pěstounem na PD	24
4.3 Jak se stát pěstounem na PD?.....	25
4.3.1 Motivy žadatelů o PPPD.....	25
4.3.2 Evidence žadatelů o zprostředkování PPPD	27
4.3.3 Kritéria výběru pěstounů	28
4.3.4 Psychologické vyšetření	29
4.3.5 Přípravy náhradních rodičů.....	30
4.4 Práva a povinnosti pěstouna.....	31
4.4.1 Povinnosti pěstouna na PD	31

4.4.2	Práva pěstouna	32
4.5	Průběh pěstounské péče na přechodnou dobu.....	33
4.5.1	Převzetí dítěte do PPPD	34
4.5.2	Péče o dítě	34
4.5.3	Předání dítěte z PPPD	34
4.5.4	Regenerace rodiny	35
5	Náhradní rodinná péče ve vybraných státech Evropy	36
5.1	Náhradní rodinná péče na Slovensku	36
5.1.1	Náhradní osobní péče.....	36
5.1.2	Pěstounská péče	37
5.1.3	Profesionální pěstounská péče	37
5.2	Náhradní rodinná péče ve Velké Británii	38
5.2.1	Typy pěstounské péče	38
6	Teorie attachmentu ve vztahu k PPPD	40
6.1	Narušení citové vazby	41
6.2	Citová vazba ve spojitosti s PPPD	42
7	Cíl výzkumu.....	44
7.1	Výzkumné otázky.....	44
7.2	Metodologie výzkumu	44
7.2.1	Popis výzkumného souboru	44
7.2.2	Výzkumné nástroje	45
7.2.3	Postup při sběru dat.....	45
7.3	Výsledky výzkumu.....	46
7.4	Shrnutí výsledků výzkumu.....	55
7.5	Diskuze výzkumu.....	57
7.6	Limity výzkumu	58
	Závěr	60
	Použité zdroje	61

Seznam příloh	I
Příloha A – Osnova polostrukturovaného rozhovoru	II
Příloha B – Vybrané grafy z 2. vlny mapování PPPD.....	III

Použité zkratky

MPSV - Ministerstvo práce a sociálních věcí

NRP - Náhradní rodinná péče

PPPD - Pěstounská péče na přechodnou dobu

OSPOD - Orgán sociálně-právní ochrany dětí

OZ - Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

ZOSPOD - Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Úvod

Ještě před pár lety byla ústavní péče v České republice považována za samozřejmou. Jestliže dítě nemá svoji rodinu, nebo z nějakých závažných důvodů ho matka nemůže vychovávat, je přemístěno buď do kojeneckého ústavu, nebo do dětského domova. Česká republika je jednou z posledních postkomunistických zemí, která posílá svá novorozenata do ústavu. Jen o pár kilometrů dál, na Slovensku, nemají kojenecké ústavy již 20 let a využívají profesionální pěstounskou péči jako nezbytnou součást systému o ohrožené děti (Změňte to s námi! Pošlete dětem vlaštovku!, 2017; Berger, Kozmová, 2012).

Všechny děti nemají to štěstí, aby mohly vyrůstat v úplné rodině. Některé nemají ani to štěstí vyrůstat ve své biologické rodině, čímž se stávají ohroženými a stát by se o ně měl umět postarat. Vedle dlouhodobě známé pěstounské péče se v rámci zdokonalování a sjednocování systému o ohrožené děti dostala ke slovu pěstounská péče na přechodnou dobu (dále jen PPPD), která umožňuje, aby dítě přechodně vyrůstalo v rodině, na místo v ústavní péči. Jde ale o institut krizový, tudíž je PPPD možné vykonávat maximálně rok, během kterého se stát snaží pro dítě vytvořit vhodné prostředí v biologické rodině či mu najít náhradní rodinu v podobě dlouhodobých pěstounů, nebo adoptivních rodičů (Formy náhradní rodinné péče, 2012).

PPPD je stále pro většinu lidí velkým neznámým pojmem, ačkoliv tuto variantu náhradní rodinné péče je v České republice možné poskytovat již od roku 2006. Je pravdou, že veliký „boom“ zažila PPPD až v roce 2013 díky přijaté novele Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která pěstounům na přechodnou dobu více umožnila a zpříjemnila tuto práci vykonávat (Bubleová, 2014b).

Cílem této diplomové práce je analyzovat rozhovory s pěstouny na přechodnou dobu z Královéhradeckého kraje a zjistit, jaké mají osobní zkušenosti s fungováním pěstounské péče na přechodnou dobu v daném kraji.

V teoretické části se text práce zabývá historií náhradní rodinné péče a jejími změnami v současnosti, dále pak dopodrobna rozebírá PPPD z hlediska pěstounů; tedy veškeré možnosti, jak se přechodným pěstounem stát, jaká práva a povinnosti pěstoun má, která s danou profesí souvisí, až po její samotný průběh, respektive koloběh. Poslední kapitola teoretické části je zaměřena na teorii attachmentu, která dává smysluplnosti

PPPD velké opodstatnění. Empirická část je zaměřena na vyhodnocení polostrukturovaných rozhovorů s pěstouny na přechodnou dobu pomocí interpretativní fenomenologické analýzy.

1 Vymezení základních pojmů

Pro lepší orientaci v následujícím textu budou v první kapitole jednoduše vysvětleny základní pojmy vztahující se určitým způsobem k náhradní rodinné péči. Do hloubky se jim text práce věnuje v dalších kapitolách.

Náhradní výchovná péče tvoří systém péče „o opuštěné, osiřelé či ohrožené děti, který zahrnuje jak péči rodinnou (osvojení a pěstounská péče), tak i péči ústavní (kojenecké ústavy, dětské domovy, výchovné ústavy, diagnostické ústavy, domovy pro osoby se zdravotním postižením a dětské psychiatrické léčebny).“ (Opatřil a kol., 2008, s. 12).

Náhradní rodinná péče je forma péče, při níž je dítě vychováváno náhradními rodiči v prostředí, které se co nejvíce podobá rodinnému. Tato péče o dítě má u nás dvě základní formy – osvojení (adopce) a pěstounství (Kovařík, Bubleová, Šlesingerová, 2004).

Jestliže je výchova dítěte nebo jeho všestranný vývoj ohrožen do té míry, že je to v rozporu se zájmy dítěte, může soud nařídít zařazení dítěte do **ústavní výchovy**. Učiní tak ovšem po zvážení, že dříve učiněná opatření nevedla k nápravě rodinné situace a že nelze přednostně svěřit dítě do péče fyzické osoby (Zákon č. 89/2012 Sb., § 971).

Rodičovská odpovědnost dle Zákona č. 89/2012 Sb., § 858 „zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění.“

V případě, že žádný z rodičů dítěte nemůže vykonávat rodičovskou odpovědnost, soud jmenuje dítěti **poručníka**, který má vůči dítěti v zásadě stejné povinnosti jako rodič, ale nevztahuje se na něj vyživovací povinnost vůči dítěti (Zákon č. 89/2012 Sb., § 928).

Adopcí neboli osvojením se rozumí „přijetí cizí osoby za vlastní“, přičemž vzniká „takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodičem a dítětem.“ Osvojenec přijímá příjmení osvojitele. Osvojitelé mají rodičovskou odpovědnost (Zákon č. 89/2012 Sb., § 794, § 795, § 832).

„Nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče **pěstounovi**. Pěstounská péče má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově (Zákon č. 89/2012 Sb., § 958).“

Pěstounská péče (dlouhodobá pěstounská péče) je forma náhradní rodinné péče poskytovaná dětem, které musí žít mimo svoji rodinu ze závažných příčin, jež jsou dlouhodobě nevyřešitelné a dětem, které nemohou být osvojeny v danou chvíli, anebo vůbec (Vránová, 2011). Jedna z dalších forem náhradní rodinné péče v České republice je **pěstounská péče na přechodnou dobu** (profesionální pěstounská péče). Ta „zajišťuje dětem, aby se při selhání původní rodiny, dostaly do rodinného prostředí a nemusely toto náročné období právní nejistoty trávit v ústavní výchově. Orgány státní správy mají maximálně rok na to, aby situaci dítěte vyřešily a dítě mohlo přejít do původní, osvojitelské či jiné trvalé rodiny (Hlásková, 2011).“ Pěstounskou péčí na přechodnou dobu mohou vykonávat fyzické osoby vedené v **evidenci osob** vykonávajících pěstounskou péči na přechodnou dobu (Bubleová, 2014a).

Je zřejmé, že náhradní rodinná péče je propracovaný institut, který dává dítěti ze zákona možnost vyrůstat v první řadě v rodinném prostředí, a to i za předpokladu, že se jeho biologičtí rodiče o něj nemohou, byť jen krátkodobě, postarat.

2 Historický vývoj náhradní rodinné péče

Druhá kapitola se zaměřuje na pohled na dítě v oblasti náhradní (rodinné) péče od antiky až do konce 20. století.

2.1 Náhradní rodinná péče v antické společnosti

Napříč staletími historie lze říci, že se ve společnosti objevují dvě protichůdné tendence v náhledu na dítě. Ta první souvisí s bio-psychickou výbavou každého člověka, kterou se lidstvo odlišuje od zvířat; jedná se o „schopnost přijmout nejen své vlastní dítě, nýbrž i dítě cizí a pečovat o ně.“ Nedá se na 100 % říci, že se v živočišné říši tento jev neobjevuje, nicméně je velmi vzácný. Druhou tendencí lidstva je ovšem usmrcování a odkládání dětí cizích i vlastních. V přírodních podmínkách měl život dospělého člověka mnohem větší cenu než život dítěte. Pokud přišly přírodní katastrofy, hladomor, války, je dítě považováno za přítěž, tedy starost navíc. Leckdy se dá mluvit dokonce i o záměrném vraždění dětí „ze msty, ze strachu o mocenské postavení, ze žárlivosti, ze studu či z obavy o degradaci vlastní identity před tváří dané společnosti.“ V takovém případě je bio-psychická výbava člověka upozaděna touhou psychosociální či psychokulturní (Matějček, 1999, s. 15–16).

První zmínky o nechtěných či opuštěných dětech nalézáme již ve starověkých mýtech (král Oidipus, zakladatelé Říma Romulus a Remus atd.) či ve spisech samotného Říma, které popisují ústavní péči o tyto děti a zakládání nalezinců. Ačkoliv se nalezince potýkaly s nepříznivými situacemi (vysoká úmrtnost, špatná finanční situace, nelibost veřejnosti aj.), staly se první možným „zdrojem“ dětí pro zájemce o osvojení (Matějček, 1999). Na druhou stranu musíme vzít v potaz, že v přijímání sirotek v těchto dobách nehrál nejdůležitější roli samotný zájem o dítě, ale nutný zájem o zachování rodu – tedy výrazný prospěch na straně osvojitelů (Šulová, 2006).

2.2 Náhradní rodinná péče do konce 18. století v Evropě

Velkou změnu v pohledu na dítě přináší křesťanství. Již v roce 335 n. l. je v Konstantinopoli zřízen útulek pro opuštěné děti, o více než 400 let později je postaven nalezinec v Miláně. Během těchto čtyř století bylo běžné, že se při kostelích zřizovaly

speciální nádoby na odložené děti. Na konci 12. století založil papež Inocenc III. nalezinec v Římě, kde také nechal vystavět tzv. torno – schránku zabodovanou uvnitř zdi, díky níž se dítě otočením dostalo dovnitř kláštera. Takto mohly matky odkládat své děti v noci, nepoznány, a zároveň se nedopustily největšího hříchu na svém dítěti – zahubení. Nejvíce nalezinců vznikalo v Itálii a ve Francii (Montpellier r. 1070, Florencie r. 1317, Benátky r. 1338, Paříž, Freiburg r. 1362, Ulm r. 1368, Toledo r. 1480) a stávaly se z nich trvalé a vydatné zásobárny dětí pro adopci a později pěstounskou péči. Zhruba od 17. století se nalezince zřizují s ušlechtilou vizí, aby opuštěné děti byly zachráněny před smrtí, černým obchodem, zneužíváním a mnohdy i zmrzačením (jelikož vzbuzenou soustrastí získávaly pro „majitele“ almužnu). To ovšem nic neměnilo na tom, že nedokázaly ochránit děti před pozdějším smrtelným nebezpečím spojeným s infekcemi, nedostatkem hygieny a psychického strádání – deprivací (Matějček, 1999). Úmrtnost v nalezincích byla opravdu děsivá: „V Benátkách r. 1678 z 2000 dětí přijatých do nalezince jich do deseti let zůstalo naživo jen sedm. V londýnském nalezinci mělo jen každé šesté dítě naději, že se dožije šesti let.“ (Matějček, 1999, s. 18).

Až do konce 18. století formálně adoptuje děti jen šlechta. „Hledá se patřičný společenský status pro levobočky v panovnických rodinách, bohatí bezdětní manželé hledí svému rodu zajistit adopční kontinuitu jména a majetku, nebo hledají náhradu za vlastní zemřelé děti. Lid obecný se ujímá cizího dítěte však až příliš často z důvodů zjištných – laciná pracovní síla!“ (Matějček, 1999, s. 17).

Na českém území má náhradní rodinná péče také velmi bohatou historii. Již v roce 1575 je v Praze zřízen nalezinec při vlašském špitále Pro deo et pauperei, který poskytoval ochranu všem chudým a opuštěným dětem po dobu téměř 200 let. I zde ovšem úmrtnost byla kolem 70 %. Roku 1789 nechal císař Josef II. vystavět další nalezinec v Praze v ulici Ke Karlově, kde byli schopni přijmout až 3000 dětí ročně – nejčastěji nemanželské (narozené v porodnicích, nemocnicích, trestnicích) a děti nalezené. Nalezinec měl de facto funkci dnešního záchytného dětského domova. Jak ovšem uvádí Vojtěch Franc (In: Matějček, 1999, s. 19): K přijímaným dětem nutno připočíst dalších 2500 – 3000 „dítětek z dřívějších ročníků, jež jsou v ošetřování. A ze všech těchto dětí zemře jich ročně průměrem 2500 – 2700.“ Z toho důvodu si osvětlení provozovatelé nalezince byli vědomi toho, že dítě zachrání před smrtí jedině tak, že mu co nejdříve

najdou náhradní rodinu, ať už adoptivní či pěstounskou. Dodnes je v této pražské ulici soubor dětských klinik, známý pod hovorovým názvem „nalezinec“ (Matějček, 1999).

2.3 Náhradní rodinná péče v Evropě v 19. a 20. století

Na počátku 19. století se ve společnosti dostávají do popředí myšlenky humanismu, filantropie a dobročinnosti. V celé Evropě je otázka náhradní rodinné péče diskutovaným tématem vzhledem k válkám v Evropě, které přinášejí velké množství sirotků. Nalezince jsou přes všechnu snahu přeplněné a pěstounů je málo. Existují jen dvě kategorie osvojitelů: zámožní manželé a pěstounky, které si nechávají dítě i po šestém roce jeho života. V této době totiž institut kojných a chův přirozeně přechází v úřední název „pěstounky“. Stejně jako si v dřívějších dobách vyšší třída tyto ženy platila, aby odkojily jejich děti, či je vychovaly na venkově, nalezince si z příspěvků 4000 zlatých ročně od zemského fondu vydržovaly pěstounky. Většinou šlo o ženy chudé, z nuzných poměrů a měsíční příspěvek tři až šest zlatých byl v jejich rodinném rozpočtu velmi vítaným. Výše odměny se určovala podle věku dítěte – v prvním roce to bylo 6 zlatých, v druhém 4 zlaté, od třetího do šestého roku dítěte už jen 3 zlaté. Do výbavy na šest let dítě dostalo pouze „2 košilky, dvě plény a 1 obvazek.“ (Franc, In: Matějček, 1999, s. 27). V šesti letech dítě dosáhlo „normálního“ věku a muselo být vráceno do ústavu. Pěstounky si dítě mohly ponechat (jestliže se do té doby nepřihlásila původní matka k opatrování), ovšem bez jakékoliv další finanční podpory. Jak píše M. Červinková-Riegrová (In: Matějček, 1999, s. 20): „Když v šestém roce dítěte má se pěstounce odebrat, bývá často dojemno patřiti na úpěnlivý nárek dítěte a pláč matky. Tak mnohá by ráda dítě si ponechala, kdyby jen pro chudobu a bídu svou mohla – a jest to skutečně důkazem dojemným, že i vzdor v této bídě a nuznosti své dosti velký počet pěstounů raději přijme dítě za vlastní, než by se od něj odloučili.“

Za vlády císaře Františka Josefa I. byl roku 1862 ustanoven zákon týkající se mj. uspořádání obecných záležitostí, kam spadala i péče o lidi, kteří potřebují z jakéhokoliv důvodu pomoci (chudoba, nemohoucnost, osiření, odložení,...). O šest let později tento zákon doplnil zvláštní chudinský dodatek, který měl zajišťovat veřejnou pomoc a péči potřebným bez ohledu na věk. Roku 1902 je zemským výborem v Čechách zřízen sirotčí fond, který poskytuje příplatek v péči o cizí dítě. „Postupně se začaly vytvářet okresní komise péče o mládež (šlo o dobrovolné organizace), které pak společně s odbornými orgány pro blaho dítěte a mládeže vytvořily oficiální základ sociální péče

o děti. Na konci 1. světové války mají ve správě již 15 ústavů. V roce 1921 byl vydán zákon (č. 265) o ochraně dětí v cizí péči a nemanželských dětí, který sjednocoval rozdílné zákony o sociální péči v Čechách, na Slovensku a částečně i v Podkarpatské Rusi.“ (Teoretické pojetí NRP, 2013). V roce 1931 pod dohledem Zemského ústředí péče o mládež spravovaly okresy 24 okresních sirotčinců a stát spravoval 60 dětských domovů, „určených k dočasnému, víceméně ozdravnému pobytu opuštěných či ohrožených dětí. Jejich funkce se blížila dnešním diagnostickým dětským domovům. Kapacita nepřesahovala 20 míst, takže si zachovávaly rodinný ráz.“ (Matějček, 1999, s. 29). Po krátkých, soudních jednáních se děti vracely buď do svých biologických rodin, či se jim našla adoptivní nebo pěstounská rodina. Nejhorší variantou bylo zařazení do ústavů pro starší děti či pro mládež „úchylnou“ (Matějček, 1999).

V třicátých letech 20. století se pěstounská péče dělila na 4 typy (dle Matějčka, 1999):

- *Pěstounská péče nalezenecká*, která navazovala na pobyt dítěte v nalezinci. Dítě je svěřeno do péče již celému manželskému páru a do ústavu se vrací až v 16 letech.
- *Pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresní péčí o mládež*, v rámci které sociální pracovníci sami vybírají vhodné a spolehlivé pěstouny. V roce 1932 je tato forma péče poskytována 15000 dětí, ať již za plat či nikoliv. Za protektorátu se počet dětí snížil na 7000.
- *Pěstounská péče v tzv. koloniích* – kolonie jsou zakládány při obcích, kde vybrané rodiny s dětmi v pěstounské péči žijí v blízkém sousedství. Sociální pracovníci jim tak mohou poskytovat potřebnou podporu při výchově těchto dětí. V roce 1937 existovalo v Čechách a na Moravě 24 rodinných kolonií.
- *Pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstounem* vznikala mimosoudně. „Tento způsob péče se pak měnil ve svěřování dětí prarodičům nebo jiným příbuzným. Je to jediný typ pěstounské péče, který přetrval z dob první republiky až do sedmdesátých let.“ (Matějček, 1999, s. 30).

Po druhé světové válce a následné změně režimu se ze dne na den systém zhroutil. Roku 1950 byly zrušeny všechny formy pěstounské péče (vyjma příbuzenské), byla zrušena všechna dobročinná sdružení, a celý systém péče o ohrožené děti byl nahrazen kolektivní výchovou v ústavech dle sovětského vzoru. Rázem tak bylo přes 5000 dětí bez domova. V konfiskovaných zámcích, rezidencích, lázních apod. se zřizovaly velké

ústavy odstupňované věkem, řízené a kontrolované státem (Teoretické pojetí NRP, 2013).

V 60. letech odborníci (pediatři, psychologové, výzkumníci) kritizují ústavní výchovu, mluví o negativním dopadu na vývoj dítěte, které je od malička umístěno v ústavních zařízeních, o jeho možných asociálních projevech či neschopnosti socializace do společnosti. Roku 1963 je vydán Zákon o rodině, který poskytoval právní ochranu opuštěným dětem, a rodina byla znovu uvedena na první místo mezi výchovné instituce. Tím se otevřely nové dveře k adopci a pěstounské péči, kterou do roku 2003 zařizoval zákon č. 50/1973 Sb. (Teoretické pojetí NRP, 2013).

Jako shrnutí této kapitoly bych ráda použila slova Zdeňka Matějčka (2002, s. 103): „Člověk je na této planetě jistě nejúspěšnějším živočišným druhem. Příroda ho stvořila nedokonalým, ale několikrát ho pojistila. Když selže vlastní rodičovství, nenechá společnost lidské potomstvo na holičkách, nýbrž pojistí je rodičovstvím novým, stejně bio-psychickým jako to vlastní, stejně přírodním a přirozeným, stejně pravým – ba pravějším, neboť pomáhajícím a vpravdě záchranným.“

3 Náhradní rodinná péče v současnosti

V lednu roku 2014 Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších přepisů, který zařizoval nejen rodinné právo, je zrušen a nahrazen novým Občanským zákoníkem č. 89/2012 Sb., část druhá. V této části se hlavy II a III OZ zabývají převážně všemi typy náhradní výchovy a péčí o dítě. „Náhradní výchovu je možno definovat jako vícero samostatně uspořádaných, na sebe navazujících a vzájemně podmiňujících dočasných opatření, která nahrazují osobní péči o nezletilé dítě v případech, kdy rodiče ji nezabezpečují anebo zabezpečit nemohou.“ Mezi nezletilými dětmi a jinou osobou vznikají právní vztahy, které nově může povolit pouze soud na základě práv a povinností vymezených zákonem anebo na základě soudního rozhodnutí. „Ve smyslu stávající právní úpravy můžeme rozdělit jednotlivé formy náhradní péče na *náhradní rodinnou péči* a *ústavní výchovu*.“ (Bubleová, 2014b, s. 38).

3.1 Náhradní rodinná péče

Dětem, které se v určité době ocitají bez rodinného zázemí, ať již na krátkou či delší dobu, je prvotně poskytnuta péče a výchova náhradními rodiči přímo v jejich rodinách. Mezi formy náhradní rodinné péče se tedy řadí: 1) svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, 2) pěstounská péče, 3) pěstounská péče na přechodnou dobu. Dalšími formami náhradní rodinné péče v užším slova smyslu (z hlediska doslovného významu tohoto slovního spojení) jsou i 4) osvojení a 5) poručenství (s osobní péčí) (Bubleová, 2014b).

3.1.1 Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

V souladu se zájmy dítěte, může soud nařídít svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče. Při výběru vhodné osoby soud upřednostní zpravidla příbuzného dítěte. Této „pečující osobě“ vymezí soud vůči dítěti práva a povinnosti. Pokud soud nerozhodne jinak, rodičům dítěte zůstává zachována rodičovská zodpovědnost a statut zákonného zástupce dítěte. Pečující osoba má právo zastupovat dítě v běžných záležitostech, rodiče dítěte mají za povinnost platit výživné k rukám pečující osoby. Jestliže rodiče nejsou schopni platit vyživovací povinnost, soud tuto formu náhradní rodinné péče, zakotvenou v Zákoně č. 89/2012 Sb., § 953 – § 957, nemůže použít.

3.1.2 Pěstounská péče

„O pěstounské péči může soud rozhodnout na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě. Soud návrhu vyhoví, pokud je to v souladu se zájmy dítěte. Ujala-li se osobní péče o dítě osoba příbuzná nebo dítěti blízká, dá jí soud přednost před jinou osobou, ledaže to není v souladu se zájmy dítěte. Pěstounská péče má přednost před ústavní výchovou. Rodič může požadovat dítě zpět do své osobní péče.“ (Zákon č. 89/2012 Sb., § 958, § 959, § 962). Dítě může být svěřeno do společné péče manželů. Před svěřením dítěte do tohoto typu péče je soud povinen vyžádat si vyjádření OSPOD o tom, kdo se má stát pěstounem, tedy kdo je vhodnou osobou k výchově dítěte.

Pěstoun má přiměřená práva a povinnosti rodičů, dítě zastupuje v běžných věcech, nemá k dítěti vyživovací povinnost. Soudem určená osoba s vyživovací povinností k dítěti poukazuje příslušnou částku orgánu státní sociální podpory – úřadu práce, který

ji následně pěstounovi vyplatí v podobě měsíčních odměn pěstouna. Nově také na základě novely ZOSPOD pěstouni uzavírají dohodu o výkonu pěstounské péče s obecním úřadem, obecním úřadem s rozšířenou působností, krajským úřadem nebo pověřenou osobou. Pěstounská péče zaniká dovršením zletilosti dítěte či zrušením na základě rozhodnutí soudu ze závažných důvodů (Bubleová, 2014b).

3.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu (PPPD)

Pěstounská péče na přechodnou dobu je v českém právu již od roku 2006, nicméně až do novely ZOSPOD se jí zcela nevyužívalo, resp. od této chvíle byly stanoveny jasnější podmínky, aby tato forma náhradní rodinné péče mohla být více využívána. Krajské úřady za účelem zajištění PPPD vedou evidenci osob, ve které jsou zapsány osoby, které byly uznány za vhodné pěstouny na přechodnou dobu a které v případě potřeby přijmou dítě do své péče, za což jim je vyplácena měsíční odměna pěstouna (Bubleová, 2014b).

„Účelem institutu rodinné péče na přechodnou dobu je zejména poskytnout rodičům čas, aby si mohli upravit své poměry tak, aby byli znovu schopni převzít dítě do své péče. Jedná se tedy o institut krizový a pouze přechodný.“ (Bubleová, 2014b, s. 41).

Na základě návrhu OSPOD soud může svěřit dítě do PPPD osobám v evidenci a to:

- 1) na dobu, ve které rodič není schopen ze závažných důvodů vychovávat své dítě (zdravotní důvody, výkon trestu odnětím svobody a další),
- 2) na dobu, „po jejímž uplynutí může matka dát souhlas k osvojení, nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení dítěte odvolat,
- 3) na dobu do nabytí právní moci rozhodnutím soudu o tom, že souhlas rodičů k osvojení není třeba (§ 821 občanského zákoníku).“ (Bubleová, 2014b, s. 41).

Je-li dítě do PPPD zařazeno, je soud povinen jednou za 3 měsíce zkontrolovat, zda důvody umístění dítěte do PPPD stále trvají. Soud má maximálně jeden rok na to, aby rozhodl, jakým způsobem bude probíhat další výchova a péče o dítě (Bubleová, 2014b).

3.1.4 Osvojení

Osvojením vzniká mezi osvojitelem a dítětem nový právní vztah, který se podobá vztahu dítěte s rodičem. Mezi dítětem a jeho biologickými rodiči všechna práva a povinnosti zanikají. Osvojitel se stane zákonným zástupcem dítěte, má k němu

rodičovskou zodpovědnost včetně vyživovací povinnosti stejně jako při výchově vlastního dítěte. Osvojitel, popřípadě osvojitelé jsou zapsáni do matriky jako rodič, rodiče dítěte.

O osvojení rozhoduje soud na základě žádosti osvojitele. „Před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě v péči budoucího osvojitele, a to po dostatečnou dobu pro přesvědčivé zjištění, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový poměr, který je smyslem a cílem osvojení. Tato doba neskončí dříve než uplynutím šesti měsíců.“ Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl, který by neměl být menší než 16 let. Dítě získává příjmení osvojitelů (Bubleová, 2014b, s. 42).

Dříve zákon rozlišoval osvojení zrušitelné a nezrušitelné. Tyto termíny se v novém občanském zákoníku vůbec nevyskytují. Dnes lze osvojení zrušit pouze na návrh osvojitele či osvojence, ovšem ne dříve než po uplynutí tří let od rozhodnutí soudu o osvojení. Zrušením osvojení zpětně vznikají vztahy mezi dítětem a jeho původní biologickou rodinou, a přejímá též nazpět rodinné příjmení (Zákon č. 89/2012 Sb., § 840 – § 845).

3.1.5 Poručenství (s osobní péčí)

Soud ustanoví dítěti poručníka, pokud dítě nemá žádného rodiče, který by vůči němu vykonával rodičovskou odpovědnost. Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte, vychovává ho, zastupuje, spravuje jeho majetek, za což dostává od státu podobný příspěvek jako pěstoun. Poručník může a nemusí osobně pečovat o dítě, nicméně vyživovací povinnost k němu nezískává. Na řádný výkon funkce poručníka dohlíží soud (Zákon č. 89/2012 Sb., § 928 – § 942).

3.2 Ústavní péče

„Jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídit ústavní výchovu. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě.“ (Zákon č. 89/2012 Sb., § 971, odst. 1) Ústavní výchova by měla vždy být brána jako poslední alternativa náhradní péče o dítě. Jako důvody rozhodnutí soudu o umístění dítěte do ústavní péče

nemohou být uváděny nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů či jiných fyzických osob, které jsou pověřeny výchovou dítěte (Bubleová, 2014a).

Jestliže soud rozhodne o ústavní výchově, lze dobu strávenou v ústavním zařízení nastavit maximálně na tři roky, nicméně lze prodloužit, jestliže důvody nařízení o ústavní výchově stále trvají. Soud je povinen každého půl roku přezkoumat, zda důvody tohoto umístění jsou stále platné a zda lze najít jinou alternativu v oblasti náhradní péče (Zákon č. 89/2012 Sb., § 972).

„Ústavní výchova zaniká rozhodnutím soudu o osvojení. Bylo-li rozhodnuto o svěření dítěte do péče budoucího osvojitele podle § 823 nebo § 829, ústavní výchova se přerušuje.“ (Zákon č. 89/2012 Sb., § 972, odst. 3).

Nový Občanský zákoník a novela ZOSPOD přinesly do poskytování náhradní péče o děti spoustu nového. Velmi důležité je, že po 30 letech byla do právního systému zařazena a jasně definována pěstounská péče na přechodnou dobu, která se stala velmi vítanou variantou v systému náhradní rodinné péče, a umožnila tak (nejen soudům) upozadit výchovu ústavní.

4 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Jak bylo řečeno v předchozí kapitole, pěstounská péče na přechodnou dobu (dále jen PPPD) je právně zakotvena v občanském zákoníku a její zprostředkování a průběh řeší novelizovaný ZOSPOD z roku 2013. Tato kapitola se zaměřuje na hlubší poznání PPPD, především z hlediska pěstounů, tedy možnosti jak se stát pěstounem na přechodnou dobu a co vše PPPD teoreticky obnáší.

4.1 Komu je PPPD určena?

Pěstounská péče na přechodnou dobu je převážně určena ohroženým a znevýhodněným dětem, o které se jejich rodina nechce nebo nemůže starat. Právní podmínky délky pobytu v PPPD, jsou vypsány v předchozí podkapitole 3.1.3. V praxi to tedy znamená, že mezi takové děti například patří:

- 1) děti odložené,
- 2) děti, které sice mají vlastní biologickou rodinu, ovšem ta se potýká s krátkodobou rodinnou krizí – rozvrat manželství, náhlé vážné onemocnění, ztráta zaměstnání, bydlení apod.,
- 3) děti, co jsou dětmi nezralých matek, které nejsou schopny naplnit rodičovskou odpovědnost,
- 4) děti, jejichž matky jsou drogově závislé a které potřebují čas na doléčení,
- 5) děti, které žijí v dysfunkční rodině, tedy jsou týrané anebo zneužívané (členem rodiny),
- 6) děti, které mají rodiče ve výkonu trestu (Kubíčková, 2011).

4.2 Kdo se může stát pěstounem na PD?

„Pěstounem se může stát jednotlivec, manželé nebo partneři, kteří vyhoví zákonem stanoveným podmínkám. Hlavní motivací pěstouna musí být poskytnutí pomoci, péče a zázemí dítěti.“ (Kdo se může stát pěstounem, 2016).

Většina internetových portálů zabývajících se PPPD odkazuje na počáteční vyplnění rychlého testu či rovnou vypisuje otázky, na které by si ten, kdo by se pěstounem na PD chtěl stát, měl umět odpovědět.

4.2.1 „Rychlotest“

Deset otázek rychlého testu se zaměřuje především na různé stránky osobnosti:

- 1) Osoba by měla být schopna uvědomit si své přednosti a nedostatky, měla by být schopna sebereflexe.
- 2) Je požadována trestní bezúhonnost. Osoba je bez závislosti na alkoholu, hazardních hrách a drogách, bez psychické poruchy.
- 3) Žadatel má stabilní sociální a materiální zázemí, je bez dluhů a není v exekčním řízení.
- 4) Umí navazovat vztah s lidmi z různých sociálních skupin, neodsuzuje.
- 5) Dává a přijímá lásku, netrpí závislostí na jiné milující osobě a neočekává vděk.
- 6) Je schopen komunikovat s úřady na odborné úrovni, má zájem o další sebevzdělání.
- 7) Žadatel má stabilní vztahy v manželství, v rodině.
- 8) Neprochází manželskou krizí. Případné vlastní děti jsou bez výchovných konfliktů.
- 9) Žadatelovo nejmladší dítě je starší osmi let. Další děti již neplánuje.
- 10) Osobě je více než 28 let a není starší 65 let (Mohl/a bych se stát pěstounem/pěstunkou na přechodnou dobu?, 2016).

Všechny otázky jsou položeny formou uzavřených otázek s možnostmi pouze „ano“ a „ne“. Pokud by žadatel na všechny otázky odpověděl ano, má „dobře našlápnuto“ k tomu, stát se pěstounem na přechodnou dobu. Jestliže se v některých případech objeví odpověď „ne“, měl by tuto skutečnost být schopen v případě přetrvávajícího zájmu o PPPD napravit. V oblasti věku je to celkem zřejmé: člověk by měl mít za sebou rodičovskou zkušenost, jinak hrozí přílišné upnutí na dítě a neschopnost předat dítě dál. Co se týče věku dětí vlastních, měly by již plnit povinnou školní docházku. Mladší děti nejsou z hlediska psychologického vývoje schopné pochopit principy PPPD (Hlásková, 2016).

4.2.2 Další podnětné otázky, zda se stát pěstounem na PD

Dále by měl žadatel zvážit, zda má předpoklady k tomu pečovat a vychovávat další dítě. Musí si být vědom, že v rámci PPPD nenaplňuje svou rodičovskou touhu, ale poskytuje službu dítěti a že cílem péče je předat dítě dál, vyřešit jeho rodinnou situaci. Velmi

důležitým faktorem je schopnost opustit svou stávající práci. PPPD je péčí o dítě na dvacet čtyři hodin denně, sedm dní v týdnu. Mezi další otázky například patří:

- „Jste si jisti, že nemáte spíše touhu po trvalé péči o další dítě?
- Dokážete zajistit ochranu osobních údajů i před nejbližším okolím? Uvědomujete si, že Česká republika je v určitém ohledu opravdu malá a každá informace, která vám unikne, už pak běží bez vaší kontroly dál?
- Dokážete se vyrovnat s možností, že původní či osvojitelská rodina po převzetí dítěte nebude chtít nadále udržovat kontakty s vaší rodinou?
- Dokážete se umět "zamilovat" do původní či osvojitelské rodiny, ať bude jakákoliv? To, kam od Vás dítě půjde, nebudete totiž moci ovlivnit.“ (Otázky pro rozhodnutí stát se pěstounem PPPD, 2016).

4.3 Jak se stát pěstounem na PD?

Vzhledem k tomu, že publikací věnujících se konkrétně PPPD je minimálně (vzhledem k definici podmínek poskytování PPPD až v březnu roku 2013), většina organizací odkazuje případné zájemce na semináře, které k PPPD poskytují a kde si osobně (nejen) s pěstouny na přechodnou dobu mohou pohovořit. Nicméně, i přes to všechno, internetové stránky MPSV, krajských úřadů a doprovázejících organizací poskytují nepřehledné množství informací, co dělat, když se chce někdo stát pěstounem na přechodnou dobu.

4.3.1 Motivy žadatelů o PPPD

Podstatnou úlohu, proč a jak se stát pěstounem, hraje motivace žadatelů. Kubičková (2011) uvádí tři druhy motivací, které jsou společné jak pro pěstouny na přechodnou dobu, tak pro dlouhodobé pěstouny:

1) Motivy zveřejněné

- altruistický motiv – ochota a snaha pomoci druhému, který pomoc potřebuje
- profesionální motiv – žadatelé jsou přesvědčeni, že dětem nejvíce rozumí
- emocionální motiv – pozitivní vztah a láska k dětem, „plnější“ život žadatele
- rodinný – má-li rodina jen jedno dítě, chce mu poskytnout možnost sourozence
- smysl života – nahrazení prázdného místa po vlastních dětech (úmrtí dětí, odchod dětí z domova,...)

- ekonomické hledisko – snaha o smysluplné rozdělení materiálního přebytku
- „spasitelský komplex“ – kdo nemůže spasit svět, pokouší se zachránit alespoň jedno dítě, respektive několik dětí

2) Motivy nezveřejněné

- pragmatismus – může jít o dostupnou práci a možnost strávit čas smysluplně
- ekonomické přilepšení – získání stálého příjmu
- společenský status – pomáhající profese jsou ve společnosti vysoce uznávanými z hlediska morální hodnoty
- publicita – motivací je sebe prezentace (např. známé osobnosti ze zábavního průmyslu)

3) Motivy skryté

- něco si dokázat – nenaplněné či neúspěšné rodičovství „spravit“ péčí o další dítě
- vykoupení viny – odčinit selhání ve výchově vlastních dětí
- očekávání vděčnosti od přijatého dítěte
- řešení partnerské krize – dítě jako nový element v narušeném či nefungujícím partnerském vztahu
- psychopatologické motivy – heterosexuálně i homosexuálně pedofilní zaměření pěstouna
- mocenské ambice – náhradní rodič si může ve vztahu k dítěti uspokojovat mocenské ambice.

Poslední dva motivy by měly být odhaleny v rámci přípravy pěstouna pomocí psychotestů, stejně jako ostatní faktory, které brání tomu, aby se žadatel stal pěstounem (Hlásková, 2016).

4.3.2 Evidence žadatelů o zprostředkování PPPD

4.3.2.1 Podání žádost na zařazení

V první řadě je nutné kontaktovat oddělení náhradní rodinné péče v obci s rozšířenou působností v oblasti trvalého bydliště žadatele. Zde se vyplní žádost, doloží trestní bezúhonnost, zdravotní způsobilost, údaje o ekonomických a sociálních poměrech a podepíše se vyjádření žadatele k zařazení do Evidence Úřadu pro mezinárodně-právní ochranu dětí, dále vyjádření souhlasu ke spolupráci s OSPOD a souhlas s přijetím fyzické osoby do rodiny. „K žádosti mohou být dále požadovány fotografie žadatelů, jejich dětí, rozsudky o rozvodu manželství, rozsudky o výchově a výživě vlastních dětí, potvrzení o splácení dluhů atd.“ (MMHK, 2016).

Obr. 1 – Postup k zařazení do evidence, 1. část (Jak začít přípravu na PPPD?, 2017)

4.3.2.2 Posuzování žadatele

Následuje šetření sociální pracovnící v domácnosti žadatele.

Obecní úřad, resp. pověřená pracovníce oddělení NRP, vytvoří složku složenou ze žádostí, z dodaných dokladů žadatele a ze zprávy z OSPOD, a tu jako kopii neprodleně zašle krajskému úřadu. Krajský úřad následně vyzve žadatele, aby se dostavil k psychologickému posouzení a aby absolvoval 72 hodin teoretické přípravy na PPPD. Krajský úřad následně rozhodne, zda žadatele na základě odborných posudků a přiložených dokumentů do evidence zařadí či nikoliv (Bubleová, 2014a; Otázky pro rozhodnutí stát se pěstounem PPPD, 2016).

4.3.2.3 Zařazení do evidence

Vzhledem k časové náročnosti příprav na PPPD celý proces zařazení do evidence většinou trvá až rok. Momentem rozhodnutí krajského úřadu o zařazení se rodina dostává do stádia tzv. pohotovosti, kdy už čeká na telefonát z OSPOD, že je pro ně nějaké dítě „připraveno“. Již od této doby mají pěstouni nárok na odměnu pěstouna a na další spojené příspěvky s poskytováním pěstounské péče (Hlásková, 2016).

K lednu roku 2017 bylo v České republice evidováno 627 pěstounských rodin na přechodnou dobu, z toho 47 v Královéhradeckém kraji (MMHK, 2017).

4.3.3 Kritéria výběru pěstounů

PPPD by měla dětem, které mnohdy za svůj krátký život utrpěly různá traumata a ztráty, nabídnout co nejstabilnější a nejkldnější prostředí. Proto je třeba u žadatelů o PPPD posoudit určitá kritéria. Ta pro Královéhradecký kraj stanovil Krajský úřad Královéhradeckého kraje v souladu s metodikou MPSV a zástupců odborníků z oblasti psychologie a psychoterapeutů v Královéhradeckém kraji (OSPOD HK, 2015).

1) Rodinná situace

Žadatelé (žadatel) musí žít v klidném, stabilním prostředí a vztahu, který s partnerem utvářejí minimálně pět let. Přijetí dítěte nemůže negativně ovlivňovat naplňování potřeb ostatních členů rodiny, vlastní děti by měly být bez výchovných problémů, traumat či chronických potíží. Nejvhodnější věk vlastních dětí je nad 15 let, popř. by dětem mělo být alespoň nad deset let, aby byly schopny přijmout a pochopit smysl PPPD. „Rodina má mít dostatečnou kapacitu věnovat se dítěti, které přijme na přechodnou dobu; u rodin s 3 a více dětmi do 15 let se dá předpokládat, že kapacita rodiny je vyčerpána.“ Jestliže má rodina osvojené či dítě v dlouhodobé pěstounské péči, musí od přijetí těchto dětí uplynout zpravidla 2 – 3 roky, aby vzájemné vztahy mezi dětmi a pěstouny/osvojiteli byly dostatečně pevné a stabilní, a nic tedy nebránilo přijmout dítě do PPPD. „S ohledem na širší věkové kategorie přijímaných dětí do PPPD se jeví jako nejvhodnější žadatelé středního věku s dobrou psychickou odolností, se schopností vřelého emočního přijetí, výchovnými zkušenostmi, s přiměřenou intelektovou kapacitou, s dobrým zdravotním stavem, úplné rodiny se zastoupením mužského i ženského vzoru.“

2) Životní zabezpečení a bydlení

Bytové podmínky zajišťují dostatečný prostor pro přijímané dítě a umožňují mu v případě nutnosti dostatečné soukromí. Jeden z pěstounů by měl být ochoten opustit stávající práci, aby se pěstounství na PD stalo jeho hlavním úvazkem, jelikož se o dítě bude starat v rámci celého dne. „Socioekonomická úroveň rodiny je stabilní, výchozí aktuální situace žadatele/žadatelů o PPPD je bez vážných problémů (bez nařízené exekuce či výrazného zadlužení), které by mohly vlastní výkon PPPD znesnadnit či vážně oslabit.“

3) Osobní charakteristiky

Péče o dítě v pěstounské péči na přechodnou dobu vyžaduje životní zkušenost s rodičovstvím, osobní zralost i psychickou vytrvalost. Z toho důvodu by měl být

věk žadatele mezi 30 – 60 lety. Pěstoun též nesmí trpět psychickými poruchami, jsou u něj vyloučeny známky patologie osobnosti, neměl by být členem rizikové skupiny či sekty. Žadatel by měl mít dostatečnou emoční inteligenci, aby pochopil situaci dítěte v NRP a dostatečné intelektové schopnosti potřebné ke komunikaci s odborníky, s OSPOD a s původní či náhradní rodinou, potřebné též k sebevzdělávání a poznání sebe sama. Všechna traumata z dětství žadatele jsou zpracována.

4) Zdravotní stav

„Zdravotní stav žadatele z hlediska duševního, tělesného a smyslového musí být v takovém stavu, aby nebránil v péči o přijaté dítě a žadatel mohl zajistit dítěti bezpečné, výchovné a emocionálně podpůrné prostředí. V anamnéze jsou vyloučeny závislosti (drogy, alkohol apod.).“ (MMHK, 2015).

5) Věk svěřovaných dětí

PPPD se zaměřuje na děti ve věku od 0 – 18 let. Je tedy nutné předpokládat, že je pěstoun schopen přijmout i dospívající dítě. Žádost nelze zaměřovat na věkovou skupinu – jen malé děti či miminka (MMHK, 2015). Nicméně praxe ukazuje, že se ve většině případů pěstouni rozdělují do 3 skupin dle věku přijímaných dětí, ve kterých jsou schopni a chtějí děti přijímat: 0 – 3 roky, 3 – 10 let a 10 – 18 let. Toto rozdělení by se v budoucnu mělo včlenit do právních norem ČR (Hlásková, 2016).

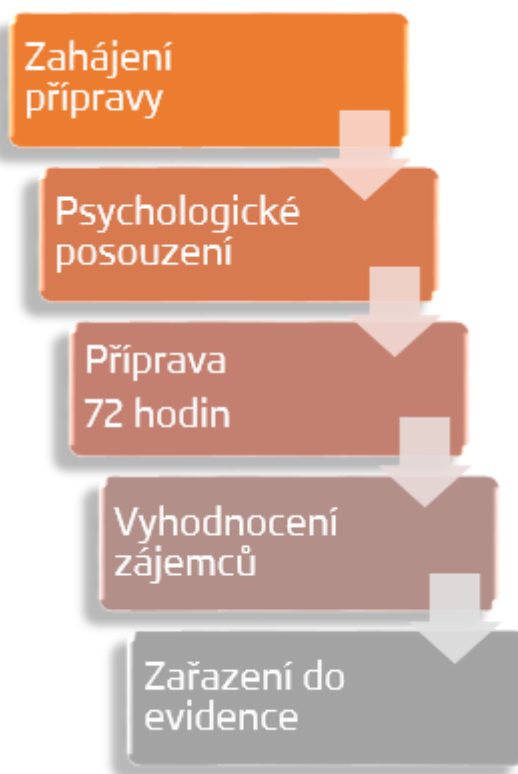
6) Posledním kritériem výběru je pochopitelně trestní bezúhonnost žadatele o PPPD (MMHK, 2015).

4.3.4 Psychologické vyšetření

Po poslání žádosti o zařazení do evidence na krajský úřad je žadatel kontaktován psychologem pro náhradní rodinnou péči v rámci daného kraje. S ním jsou domluveny termíny psychologických konzultací. „Psychologické vyšetření bývá zpravidla realizováno formou písemných psychologických testů a individuálních konzultací s psychologem náhradní rodinné péče (dle potřeb může proběhnout více než 1 setkání).“ Psycholog posuzuje, zda žadatel splňuje všechna očekávaná kritéria (viz výše) a dále se zaměřuje na vyjádření dalších rodinných příslušníků k přijetí dítěte do rodiny. Na základě tohoto šetření vypracuje zprávu z psychologického posouzení (MMHK, 2015a).

4.3.5 Přípravy náhradních rodičů

S novelou ZOSPOD je zavedena povinnost odborné přípravy náhradních rodičů před přijetím dítěte. Jde o zkvalitnění a o profesionalizaci pěstounské péče. Jestliže se chce žadatel stát osvojitelem nebo dlouhodobým pěstounem, musí absolvovat přípravy v rozsahu 48 hodin, v případě pěstouna na přechodnou dobu je to 72 hodin (Sychrová, 2015). Přípravné kurzy mají nastínit vstup do celého systému náhradní rodinné péče a umožnit lepší pochopení všech souvislostí. Kurz přípravy k přijetí dítěte je rozdělován do dvou samostatných, na sebe navazujících kurzů. První kurz Základní přípravný kurz je určen pro všechny typy žadatelů o NRP (osvojitelé,

Obr. 2 – Postup k zařazení do evidence, 2. část (Příprava na PPPD, 2017)

poručníci, pěstouni, pěstouni na PD). Druhý Nástavbový přípravný kurz je určen už jen žadatelům o pěstounství na přechodnou dobu, vzhledem ke specifickým, která PPPD nese – spolupráce s biologickými rodiči dítěte, s náhradními rodiči, zvládnutí procesu předávání dítěte, časté střídání dětí (Vávrová, 2012).

„Přípravy náhradních rodičů probíhají skupinovou formou s individuálními prvky (tj. konzultace v rodinách). Jednoho běhu příprav se účastní nejvýše 5 – 8 párů. Čekací doba na přípravu, od prvního kontaktu s pracovníky kraje, odpovídá cca 4 měsícům. Celý proces přípravy od postoupení žádosti obci do rozhodnutí trvá minimálně půl roku.“ Přípravy jsou pro účastníky zdarma. Povinná účast na všech setkáních platí nejen pro žadatele, ale i pro jejich partnery (MMHK, 2015b).

4.4 Práva a povinnosti pěstouna

Po splnění všech kritérií, absolvování psychotestů a příprav náhradních rodičů, je žadatel zařazen do evidence osob poskytujících pěstounskou péči na přechodnou dobu. Od této chvíle pro něj, jakožto pro pěstouna, vyplývají různá práva a povinnosti zakotvené v OZ a v ZOSPOD.

4.4.1 Povinnosti pěstouna na PD

Základní povinností pěstouna je především „osobně a řádně pečovat o svěřené dítě v rámci svých kompetencí.“ Zásadní povinností pěstouna je uzavřít tzv. Dohodu o výkonu pěstounské péče s OSPOD nebo s pověřenou neziskovou organizací, a to do 30 dnů od pravomocného rozhodnutí o zařazení do evidence. V průběhu PPPD je pěstoun povinen zvyšovat si kvalifikaci v oblasti péče a výchovy v rozsahu „24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích.“ Další povinností je umožnit dohled nad naplňováním dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat s lidmi pověřenými sledováním správného vývoje dítěte. Návštěva takového pracovníka v rodině pěstouna probíhá minimálně jedenkrát za dva měsíce. Poslední základní povinností je udržovat soulad s individuálním plánem ochrany dítěte, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami jemu blízkými, zejména rodiči, umožnit styk rodičů dítěte, jestliže soud nerozhodne jinak (Vančáková, 2016). Další doporučenou povinností je zajištění dokumentace období života přijatého dítěte (fotografie, videozáznamy, písemné informace, náramek z porodnice, obleček atd.) (Hlásková, 2016).

4.4.1.1 Pověřené organizace

Dohodu o výkonu PPPD je možno uzavřít buď s OSPOD nebo s vybranou pověřenou organizací, které se v dalším průběhu PPPD o své pěstouny stará v oblastech vývoje nejen dítěte, ale i seberealizace pěstounů. S kým je dohoda uzavřena, záleží pouze na rozhodnutí pěstouna (Hlásková, 2016).

V Královéhradeckém kraji je celkem 11 pověřených organizací. Jejich úkolem není jen uzavírání dohod o výkonu PPPD, ale i vyhledávání osob vhodných stát se pěstouny a poskytovat výchovnou a poradenskou péči pečující osobě (MMHK, 2015c).

4.4.2 Práva pěstouna

Osoba v evidenci má právo na „poskytování trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené děti (při vyřizování nezbytných osobních záležitostí, při ošetřování osoby blízké, dočasné pracovní neschopnosti, narození dítěte, úmrtí osoby blízké).“ Má též právo na zajištění celodenní péče o dítě starší dvou let alespoň na 14 dní. Pro osoby v evidenci je zprostředkována psychologická, terapeutická nebo jiná odborná pomoc alespoň jednou za 6 měsíců. Posledním jmenovaným právem osoby v evidenci dle zákona je „právo na pomoc a asistenci při kontaktu s biologickou rodinou a zajištění vhodného prostoru.“ (Práva a povinnosti pěstounů a poručníků, 2016).

Pěstoun má právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti ze strany subjektu, s nímž uzavřel dohodu. Pěstoun má právo na finanční zajištění v podobě odměn pěstouna (Otázky pro rozhodnutí stát se pěstounem PPPD, 2016).

4.4.2.1 Finanční zajištění pěstouna na přechodnou dobu

Novelizace zákona ZOSPOD přinesla významné změny i ve finanční oblasti pěstounské péče, a to nejen ve zvýšení částky odměn pěstouna, ale i o poskytnutí této dávky, i když pěstoun zrovna nepečuje o dítě, a je tedy ve stádiu pohotovosti (Hlásková, 2016).

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

„Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte náležející podle věty první se vyplácí osobě pečující. (...) Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte činí za kalendářní měsíc:

- a) 4 500 Kč pro dítě ve věku do 6 let,
- b) 5 550 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let,
- c) 6 350 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let,
- d) 6 600 Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let.“

Pokud by šlo o dítě, které je podle zákona o sociálních službách osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby, výše příspěvku se vypočítává ze 4 stupňů závislosti dítěte (Zákon č. 359/1999, § 47).

Odměna pěstouna

„Nárok na odměnu pěstouna má osoba pečující a osoba v evidenci. Výše odměny za kalendářní měsíc činí:

- a) 8 000 Kč, je-li pečováno o jedno dítě,
- b) 12 000 Kč, je-li pečováno o 2 děti,
- c) 20 000 Kč,
 - 1. je-li pečováno alespoň o 3 děti,
 - 2. je-li pečováno alespoň o 1 dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost),
 - 3. jde-li o osobu v evidenci, a to i v případě, že nepečuje o žádné dítě, nebo
- d) 24 000 Kč, pečuje-li pěstoun alespoň o 1 dítě, které mu bylo svěřeno na přechodnou dobu, a toto dítě je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby.“
(Zákon č. 359/1999, § 47).

Z toho tedy vyplývá, že na rozdíl od dlouhodobých pěstounů se pěstounů na přechodnou dobu týká částka 20 000 Kč dle písmena c), bodu 3 či písmena d) 24 000 Kč. Tato odměna se pro účely zákonů upravujících daně z příjmů, pojištění na sociálním zabezpečení, pojištění na úrazové pojištění a pojištění na všeobecné zdravotní pojištění považuje za příjem ze závislé činnosti (Bubleová, 2014a).

Další příspěvky pěstounů se zpravidla pěstounů na PD netýkají. Jedná se o příspěvek na zakoupení motorového vozidla, příspěvek při ukončení pěstounské péče (dovršením 18 let svěřeného dítěte v jednorázové výši 25 000 Kč) a příspěvek při převzetí dítěte, který není pěstounům na PD vůbec určen. Dále mohou pěstouni žádat o rodičovský příspěvek, případně peněžitou pomoc v mateřství a přídavek na dítě (Hlava II. Dávky pěstounské péče, 2016).

4.5 Průběh pěstounské péče na přechodnou dobu

Pokud pěstoun na PD byl zařazen do evidence, má uzavřenou dohodu, vyřešené všechny pracovní a finanční záležitosti a čeká na telefonát z OSPOD nebo doprovázející organizace, nachází se rodina v první části „koloběhu“ pěstounské péče na přechodnou dobu – v tzv. fázi pohotovosti.

4.5.1 Převzetí dítěte do PPPD

Po vyřešení všech soudních záležitostí, zda je dítě zrovna pro danou rodinu vhodné a ona pro něj, je po vydání předběžného opatření dítě svěřeno do pěstounské rodiny. Rodina se poprvé setkává s dítětem kolikrát již v nemocnici, popř. v institutech ústavní výchovy (Hlásková, 2016).

4.5.2 Péče o dítě

Jak již bylo dříve zmíněno, PPPD trvá pouze rok. Je to z toho důvodu, aby se dítě netrápilo v právní nejistotě. Právě proto je zapotřebí hlídat každý den dítěte v rodině. Je nutno mít velký přehled o tom, v jaké fázi je řešení jeho rodinné situace, kdy a od koho přijdou další informace.

Zásadní povinností pěstouna v této fázi je poskytnout dítěti okamžitou odezvu na jeho potřeby a podporovat zdravý citový, sociální a psychomotorický vývoj. Stabilní pěstounský pár naučí dítě od nejranějšího věku umět vytvářet pevné a stabilní vztahy.

Pro budoucnost dítěte i vzhledem k přebírající rodině je nutné zajistit dokumentaci dítěte v období stráveném v přechodné pěstounské péči. „Je dobré zvyknout si v pravidelných intervalech (min. jednou týdně) dokumentaci doplňovat, sednout si a napsat vše, co dítě za uplynulý týden prožilo, jaké zaznamenalo úspěchy, vývojové změny.“ (Otázky pro rozhodnutí stát se pěstounem PPPD, 2016).

4.5.3 Předání dítěte z PPPD

Předání dítěte do definitivní rodiny je vrcholným a současně nejnáročnějším obdobím PPPD. Když pominou důvody PPPD a soud rozhodne o dalším osudu dítěte, OSPOD pěstouny informuje, komu se dítě bude předávat. Ve fázi předávání je k dispozici doprovázející organizace, která podporuje pěstouny, zajišťuje místo a frekvenci setkání s definitivní rodinou. Pěstouni si především musí uvědomovat celou pozitivní stránku předávání – završení jejich úsilí. „Toto období bude citlivé nejen pro vás a pro přebírající rodinu, ale především pro dítě. Po celou dobu předávacího procesu je třeba

Obr. 3 – Postup od zařazení do evidence (Jak vypadá pohotovost PPPD, 2017)

dobře naslouchat potřebám dítěte. Když budou obě rodiny pozorné, dítě si samo řekne, jak rychle má předání probíhat. Je potřeba připravit se na to, že pravděpodobně bude nutné obě rodiny po nějakou dobu propojit.“ (Otázky pro rozhodnutí stát se pěstounem PPPD, 2016). Nejhorší je tato fáze napoprvé, pak už pěstoun ví, co ho čeká, jak bude reagovat apod. (Hlásková, 2016).

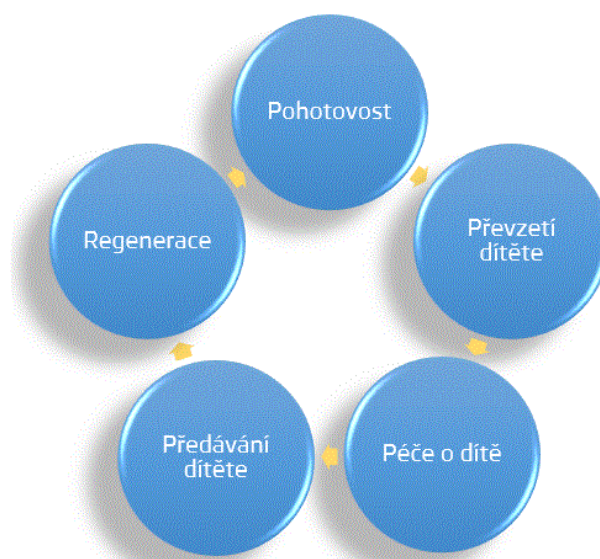
Po předání dítěte se definitivní rodině předává dokumentace dítěte. Nemělo by dojít k úplnému „odstrižení“ pěstounů na PD ze života dítěte, které by mohlo zažívat pocit osíření. Z toho důvodu jsou povětšinou pěstounské rodiny zvány na několik návštěv v nové rodině, aby i dítěti dokázaly vzájemný soulad a že předání do péče nové rodiny je v pořádku (Otázky pro rozhodnutí stát se pěstounem PPPD, 2016).

4.5.4 Regenerace rodiny

Ačkoliv pěstouni od začátku ví, že dítě mají jen na minimální dobu, přichází období, které je pro ně obzvláště citově náročné. Rodina by měla ale tento čas strávit smysluplně a i k tomu mohou napomoci doprovodné organizace. Ty radí, ať pěstouni využijí daný čas k utužení vlastní rodiny, najdou si čas jeden na druhého a třeba i naplánují rodinnou dovolenou či splní zákonnou povinnost vzdělávat se. Ať zhodnotí, co se jim povedlo, jaké objevili své nové stránky a zapřemýšlí, jak by mohli tyto

zkušenosti uplatnit v další výchově dítěte. „Prožijte společně i každý zvlášť naplno radost z předání dítěte, z dobře odvedené práce. Uvědomte si, jak jste definitivní rodině usnadnili situaci – díky vám jejich dítě nemuselo svůj život začínat traumatem ústavní výchovy.“ (Co dělat po předání dítěte z PPPD?, 2017).

Pěstoun by se během (zpravidla) 14 dní regenerace měl v rámci svého osobního rozvoje a rodinné pohody připravit na přijetí dalšího dítěte, aby „koloběh“ pěstounské péče na přechodnou dobu mohl začít od začátku (Hlásková, 2016).

Obr. 4 – Koloběh pěstounské péče na přechodnou dobu (Co dělat po předání dítěte z PPPD?, 2017)

5 Náhradní rodinná péče ve vybraných státech Evropy

Jestliže nahlédneme do publikací staršího data roku 2013, budeme mít pocit, že náhradní rodinná péče u nás v České republice za ostatními státy Evropy dosti pokulhává, převážně v profesionální pěstounské péči. Po vydání novelizace ZOSPOD se ale celý systém České republiky ukotvil a nastavila se nová pravidla. Jak bude z následujícího textu zjevné, příklad, jakým způsobem provádět kvalitní náhradní rodinou péči, jsme našli právě u fungujících systémů ostatních států Evropy.

5.1 Náhradní rodinná péče na Slovensku

Až do rozdělení Československé republiky se slovenský systém náhradní rodinné péče shodoval pochopitelně s tím naším. Po roce 1993 si Slovensko v rámci NRP vzalo příklad ze západní Evropy a i pro Českou republiku byl po 20 letech jejich systém pro vytvoření novelizace zákona následně velmi inspirativní.

Slovensko náhradní péči rozděluje do dvou oblastí: na péči ústavní a rodinnou. Náhradní rodinná péče se dále dělí:

- 1) na svěření neplnoletého dítěte do péče jiné fyzické osobě než rodiči (náhradní osobní péče),
- 2) na pěstounskou péči.

Náhradní péče je uzákoněna v zákoně č. 36/2005 Z. z. o rodině, který v souladu s Úmluvou o právech dítěte definuje, že náhradní rodinná péče má přednost před péčí ústavní. O umístění dítěte do některé z těchto péčí rozhoduje soud (Profesionálně rodiny, 2017).

5.1.1 Náhradní osobní péče

Tento institut péče lze přirovnat k českému institutu svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče dle Občanského zákoníku. Verze české a slovenské úpravy zákona je téměř totožná. Při svěření do péče soud upřednostní příbuzného nezletilého dítěte, určí práva a povinnosti pečovatele. Pečující osoba je povinna provádět osobní péči o dítě jako rodič, nevztahuje se na ní vyživovací povinnost a zastupuje dítě jen

v běžných věcech. Rodiče dítěte vyplácejí výživné do rukou pečující osoby ve výši, kterou určil soud (Zuman, Vyskočil, 2013).

5.1.2 Pěstounská péče

Ani v tomto typu se péče od té české nijak neliší. „Stejně jako u ostatních forem náhradní rodinné péče je možno svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem a splňuje stanovené předpoklady, pouze rozhodnutím soudu, a to za předpokladu, že rodiče nezajišťují nebo nemohou zajistit osobní péči o nezletilé dítě, a pokud je to nutné v zájmu nezletilého dítěte.“ (Zuman, Vyskočil, 2013, s. 155).

Kritéria výběru a přípravy náhradních rodičů jsou na Slovensku podobné. Pokud se chce osoba stát pěstounem, musí absolvovat nejméně 26 hodin příprav (Pěstounská starostlivost, 2017).

5.1.3 Profesionální pěstounská péče

V tomto typu institutu se od nás Slovensko velmi liší. Profesionální pěstounská péče není formou náhradní rodinné péče, ale spadá pod formu ústavní péče. Dítě umístěné na základě rozhodnutí soudu do ústavní péče je vychováváno v těchto typech zařízení:

- 1) ústavní péče v profesionální rodině,
- 2) ústavní péče v samostatných skupinách.

Do roku 2011 musely dětské domovy umisťovat do profesionálních rodin hned po diagnostice všechny děti do 3 let. Od 1. ledna 2012 se tato povinnost rozšířila na všechny děti do 6 let. Výjimkou jsou děti, které potřebují zvláštní péči ve specializovaných samostatných skupinách, např. děti s poruchami chování, s těžkým zdravotním postižením atd.

Profesionální rodič je zaměstnancem dětského domova a výchova probíhá buď u něj v domácím prostředí, nebo v místě, které poskytl sám dětský domov. Rodič se stará maximálně o tři děti. Výjimku může tvořit sourozenecká skupina; v tom případě se stává zaměstnancem dětského domova i druhý z manželů. Profesionální rodič musí mít minimálně středoškolské vzdělání a musí absolvovat přípravy v rozsahu 60 hodin.

Každá profesionální rodina se nejvíce podobá rodinnému prostředí a zohledňuje individuální potřeby dětí. Hlavním cílem této varianty ústavní péče je snižování počtu dětí umístěných v jedné budově (Profesionálne rodiny, 2017).

5.2 Náhradní rodinná péče ve Velké Británii

Forem náhradní rodinné péče je opravdu nespočet. Rozdělují se podle tzv. třídicích kritérií – za jakým účelem jsou poskytovány, jaký má být výsledek péče a délka péče. Hlavní rozdělení náhradní rodinné péče je:

- 1) na pěstounskou péči (Foster Care),
- 2) na osvojení, které je srovnatelné s právní normou ČR a je zajišťováno adopční agenturou, jež je součástí Local Authority – orgánu místní správy (Šmídová-Matoušková, 2013).

5.2.1 Typy pěstounské péče

- 1) Krátkodobá pěstounská péče (Short-term foster care)
Tento typ péče je určen dětem, které byly odebrány rodičům z rodinných důvodů a u kterých zatím není rozhodnuto, která forma (náhradní) rodinné péče pro ně bude nejužitečnější. Doba pobytu v krátkodobé pěstounské péči je v řádech dnů i několika týdnů. Dítě je na základě vypracování plánu péče o dítě vráceno zpět do rodiny či dáno do jiného typu náhradní rodinné péče. Krátkodobí pěstouni jsou odborně proškolení (Types of fostering, 2017).
- 2) Dlouhodobá pěstounská péče (Long-term foster care)
Až od 1. dubna 2015 má dlouhodobá pěstounská péče v Anglii své právní ukotvení v dokumentu The Care Planning and Fostering Regulations 2015. Dítě je v této péči vychováváno do 18 let. Většinou je tato forma péče „nabídnutá“ starším dětem, které již nechtějí být osvojeny. Důvodem je i fakt, že tyto děti jsou často v kontaktu se svými příbuznými či svou biologickou rodinou, která nemůže ze závažných důvodů dítě vychovávat (Long-term Fostering in England, 2017).
- 3) Urgentní pěstounská péče (Emergency foster care)
Tuto službu poskytují profesionálně vyškolení pěstouni, kteří jsou schopni přijmout dítě ve dne v noci, na pár dní. Většinou se jedná o děti, které se toulají po ulicích či jim hrozí zneužití a přivádí je k „pěstounům v pohotovosti“

většinou policie. Tato forma péče je krátkodobá, protože se pro dítě velmi rychle hledá dlouhodobější řešení jeho rodinné situace.

- 4) Péče o děti se speciálními vzdělávacími potřebami (Children with disabilities foster care)

Jedná se o péči o děti a mladistvé s tělesným postižením, špatným zdravotním stavem či problematickým chováním, kterou zajišťují speciálně proškolení pěstouni.

- 5) Respitní péče (Respite foster care)

Respitní péče je určena zejména pěstounům. Svěřené děti jsou na dobu 3 – 14 dnů dány do respitní pěstounské péče, aby si pěstouni mohli odpočinout a nabrat nové síly. Tato forma péče pomáhá i dětem, které tak poznají nové prostředí a mohou navázat kontakt s dalšími rodinami.

- 6) Pěstounská péče pro rodiče a jejich děti (Parent and child foster care)

Jedná se o zvláštní druh pěstounské péče, kdy pěstoun přijme do rodiny jak samotné dítě, tak rodiče dítěte. Jedná se například o rodiče mladší 18 let, kteří sami jsou ještě děti a potřebují dostatečnou podporu. V některých případech jsou do tohoto typu péče umísťovány již těhotné matky, aby se pěstouni na příchod dítěte mohli dostatečně připravit.

- 7) Nápravná pěstounská péče (Remind fostering)

Remind fostering je určena pro děti ve věku 10 – 17 let, které se dopustily trestného činu. Zatímco čekají na soudní řízení, jsou umístěny do pěstounské rodiny namísto nápravného zařízení. Pěstounská péče dětem nabízí potřebnou podporu k přehodnocení svých činů a ke změně chování. Péči opět zajišťují specializovaní pěstouni.

- 8) Pěstounská péče určená pro žadatele o azyl (Unaccompanied asylum seeking children)

Jde o formu pěstounské péče o nezletilé, kteří nemají státní občanství Velké Británie. Jde o děti, které byly odděleny od rodičů při transportu do Anglie či již rovnou ve své zemi. Pěstouni musí počítat s tím, že děti často anglicky nemluví (Types of fostering, 2017).

Pěstounská péče má v různých státech Evropy rozdílné varianty. Všem státům jde ale především o to, zajistit dětem náhradní rodinnou péči namísto té ústavní.

6 Teorie attachmentu ve vztahu k PPPD

Termín attachment se do češtiny překládá velmi špatně. Někteří autoři se přiklánějí k překladu vztahová vazba (Bowlby, 2010) nebo citová vazba (Brish, 2011). Nejvýstižnější mi ovšem připadá překlad Vrtbovské (2010) – citové pouto. Ve vývojové psychologii se attachment týká výhradně pouta mezi dítětem a dospělým člověkem, který o dítě pečuje (Vrtbovská, 2010). Na základě studií a výzkumů ve 40. a 50. letech 20. století Bowlby (2010) ukázal, jak první pouto k rodiči je citovým vzorcem pro další vztahy dítěte k lidem a k sobě samému. „Attachment zahrnuje vzájemné pocity, porozumění, sdílení emocí, přijetí, trvalost a lásku. Tato vazba se vytváří v interakci s dospělým, který o dítě pečuje, a postupně zvnitřňuje. Stává se vnitřní psychologickou „bezpečnou základnou“. Místem vnitřně zažívaného bezpečí, které dítěti poskytuje rodičovská postava.“ (Vrtbovská, 2010, s. 17).

Hlavním jádrem citového pouta je především společně prožívaný pozitivní význam situací, na kterých se dítě aktivně s pečující osobou podílí. Největší pocit štěstí člověk zažívá, když může s někým jiným sdílet příjemné pocity v různých situacích. Citové pouto „bude vždy velmi komplexním a dlouhodobým jevem a bude mít mnoho velmi rozličných variant. (...) Je to tím, že na rozdíl od mnoha funkcí, které nejsou podmíněny zážitky a zkušenostmi, se obecná lidská schopnost zažívání blaha a štěstí v kontaktu s ostatními formuje prostřednictvím intenzivních interakcí s nejbližšími v raném věku. Současná věda tvrdí, že se jedná o období prvních pěti let, zejména ale prvních dvou až tří let života.“ (Vrtbovská, 2010, s. 16).

Citová vazba představuje ukotvený motivační systém, který se aktivuje moment po narození mezi primární vztahovou osobou a kojencem, a který má zabezpečovat přežití malého dítěte. Za primární vztahovou osobu je považována matka, nicméně nic nebrání tomu, aby takovou osobou byl otec, babička, starší sourozenec, chůva nebo jiná důležitá osoba – v našem případě třeba i pěstoun na přechodnou dobu. Je potřeba, aby vztahová osoba dokázala vnímat signály dítěte (jeho pláč) a správně je interpretovala (potřeba blízkosti a tělesného kontaktu), a aby mohla potřeby kojence rychle, přiměřeně vhodně uspokojit. Jestliže jsou dětské potřeby citlivě uspokojovány, dítě si vytváří jistou vazbu k takové osobě (Brisch, 2011).

Během prvního roku života se dítě učí vytvářet pracovní vztahy k určitým vztahovým osobám, které se v jeho životě pohybují. Pracovní model dítěte: „Jestliže se ocitnu v nebezpečí, pláču a vyhledám svou vztahovou osobu jako svou bezpečnou emocionální základnu (...) – ta je mi k dispozici a odpoví na mé vazebné potřeby určitou charakteristickou blízkostí nebo distancí a také souhrnným repertoárem chováním.“ (Brisch, 2011, s. 36). Autor tak mluví o hierarchii vztahových osob. V případě, že hlavní vztahová osoba dítěte není přítomna nebo je dítě od ní odloučeno při hrozícím nebezpečí, dítě aktivně „volá“ osobu pláčem, vztekáním se, žalem. V závislosti na míře strachu dítě vyhledává další vztahové osoby (např. otce). Jestliže je ale nebezpečí pro dítě příliš velké, bude vždy vyžadovat přítomnost hlavní vztahové osoby a nenechá se uklidnit sekundárními.

Longitudinální studie ukazují, že pokud dítě během svého raného života po delší dobu zažívá jistou vztahovou vazbu s dospělým člověkem, stává se tato zkušenost prevencí proti psychopatologickému chování, i kdyby v průběhu jeho života došlo k traumatickým zkušenostem (Brisch, 2011). Jestliže život do pěti let věku dítěte bude převážně dobrý, bude i dítě definovat sebe sama a svět jako „dobré sebe a dobrý svět“, V opačném případě mozek dítěte negativní zkušenosti přetransformuje do „zlého světa a zlé sebe.“ (Vrtbovská, 2010).

6.1 Narušení citové vazby

Americký psychoterapeut Albert Pesso říká (In: Vrtbovská, 2010), že člověk má geneticky zakódovanou potřebu možnosti uspokojovat své potřeby ve správný čas tou správnou osobou. Jestliže se tak nestane, má to své následky. Nenaplněné potřeby či traumatické zážitky se ukládají do dlouhodobé emocionální paměti, ale i tak se tyto potřeby budou hlásit o naplnění. Tento protichůdný vnitřní proces může způsobit psychické problémy, problémové chování či somatické potíže.

Bowlby (In: Vrtbovská, 2010, s. 16) si během svých výzkumů všiml narušených citových vazeb u dětí, které byly odloučeny od matky, pobývaly delší dobu v nemocnici, sirotčinci či žily v týrajícím prostředí. „Dospěl k závěrům, že se dítě rodí s vrozenou potřebou vztahování se k blízkému člověku. A tak separace od matky, zlý a necitelný rodič nebo prvotní pečovatel kříží cestu naplnění základní vývojové potřeby. Tím dochází k založení zásadní poruchy zdravého citového pouta a vztahu k druhým

lidem.“ Nesprávné a necitelné zacházení s dětmi v raném věku ovlivní natrvalo jejich vztah k lidem a soužití s nimi.

U dětí, které byly opuštěny hned na začátku svého života a v prvních třech letech zažívaly ústavní prostředí, střídání sester a vychovatelů, život ve velké skupině pěti a více dětí, střídání prostředí, dochází k velkému narušení attachmentu. Děti se krátkodobě a nahodile poutají k lidem, kteří jsou zrovna k dispozici, aby přirozeně pocítily pocit blaha a bezpečí. „Pokud nedojde ještě v raném věku k nápravě a dítě není umístěno v rodinné péči, rozvine se porucha nazývaná někdy jako „no attachment“ neboli „žádné citové pouto“.“ U takovýchto dětí je pak v dospělosti diagnostikována citová plochost, disharmonický rozvoj osobnosti, absence empatie sociálních vztahů. Žádný attachment bývá stěžejním elementem k rozvoji asociální osobnosti (Vrtbovská, 2010, s. 28).

6.2 Citová vazba ve spojitosti s PPPD

I to nejchudší dítě narozené v indické vesnici může vyrůstat šťastné a zdravé, protože je v každodenní interakci s matkou, když pracuje na poli a ono si hraje s klacíkem místo hraček. Jestliže jsou matka i otec zdravé osobnosti a citlivě pečují o své dítě, je vysoká pravděpodobnost, že z dítěte vyroste člověk, který se bude umět postarat o sebe a dál zase o své děti. Nejde jen o naplňování základních potřeb dítěte, ale i o fakt, jak se o dítě pečuje, jak dospělý rodičovství prožívá a jak přijímá rodičovské emoce (Vrtbovská, 2010).

Podle dnešních výzkumů je jasné, že pro zdravý vývoj osobnosti je zapotřebí, aby dítě mělo jednu blízkou pečující osobu – ať je to matka, náhradní matka, babička,... Pečující osoba poznává dítě, dítě poznává ji, má milující osobu a zajištěný pocit bezpečného domova. „Střídání sester ve službě a péče o čtyři, šest či více malých miminek najednou má nedožrnné účinky. Je prokázáno, že již krátkodobý pobyt v nemocnici po porodu nebo v kojeneckém ústavu v řádu týdnů nebo měsíců může velmi negativně ovlivnit attachment. Nejsou zde zásadním způsobem zanedbány přímo potřeby dítěte, ale nejsou naplňovány správným způsobem.“ (Vrtbovská, 2010, s. 64).

Ačkoliv je dítě „vysvobozeno“ z ústavní péče, odnese si tuto skutečnost s sebou ve své emocionální i kognitivní paměti, a také s sebou přinese způsoby, jak v takové nepříjemné situaci přežít: křik, pláč, neklid, psychomotorické projevy jako tlučení

hlavou o postýlku nebo zed', agresivní projevy vůči dětem, zvířatům.“ (Vrtbovská, 2010, s. 64). Z toho důvodu se od náhradních rodičů očekává citlivá péče a trpělivost, jestli se toto má změnit. Je zapotřebí krůček po krůčku u dítěte znovu vybudovat důvěru k dospělým a najít cestu k vytvoření správného citového pouta. S tím většinou pomáhá doprovázející organizace (Vrtbovská, 2010; Hlásková, 2016).

Téma teorie attachmentu je součástí příprav náhradních rodičů. V rámci osobního rozvoje pěstoun zjistí, jaké typy vztahové vazby zažíval on v dětství, jak je s tímto faktem srovnán a jak tato jeho zkušenost bude ovlivňovat přijímané děti (Vávrová, 2012). Nevyřešené či nevhodné citové vazby z dětství mohou být důsledkem zamítnutí žádosti o zařazení do evidence pěstounů na přechodnou dobu (Hlásková, 2016).

7 Cíl výzkumu

Cílem této diplomové práce je analyzovat rozhovory s pěstouny na přechodnou dobu a zjistit tak, jak fungování pěstounské péče na přechodnou dobu vnímají sami pěstouni z Královéhradeckého kraje.

7.1 Výzkumné otázky

Za pomoci polostrukturovaného rozhovoru se budeme snažit najít odpověď na výzkumné otázky. Hlavní otázka je formulována obecněji a je dále rozložena do vedlejších výzkumných otázek, které jsou položeny tak, aby mohla být provedena diskuze výzkumu v následující podkapitole (viz 7.5 Diskuze výzkumu).

Hlavní výzkumná otázka:

Jaké jsou zkušenosti pěstounů na přechodnou dobu v Královéhradeckém kraji?

Vedlejší výzkumné otázky:

- 1) Jak vnímají pěstouni na přechodnou dobu průběh zařazování do evidence pěstounů?
- 2) Jaké jsou zkušenosti pěstounů na přechodnou dobu s prací úřadů, soudů a OSPOD v průběhu samotné pěstounské péče na přechodnou dobu?
- 3) Jaké jsou zkušenosti pěstounů na přechodnou dobu s předáváním dětí zpět do rodin biologických či do náhradní rodinné péče?

7.2 Metodologie výzkumu

V následujícím textu se práce věnuje popisu výzkumného souboru a použitých výzkumných nástrojů a postupu zvolenému při sběru dat.

7.2.1 Popis výzkumného souboru

Vzhledem k anonymitě respondentů byla jejich jména změněna.

Paní Boženě je 38 let a pěstounkou na přechodnou dobu je už dva roky. Za tuto dobu předala již dvě děti do dlouhodobých pěstounských rodin, v době rozhovoru má v péči třetí dítě. Všechny děti byly při přebírání novorozenáta. Vlastní děti má ve věku 11 a 17 let.

Paní Lence je 45 let, přechodnou pěstounkou se stala před 2,5 lety. V péči má v době rozhovoru druhé dítě. Obě děti byly při přebírání novorozeňata. Jejím vlastním dětem je 12 a 15 let.

Téměř padesátiletá paní Jana je pěstounkou 2 roky. V péči má sourozence ve věku 8 a 12 let. K předání do náhradní rodinné péče či do původní biologické rodiny zatím nedošlo. Jejím vlastním dětem je 26 a 28 let.

7.2.2 Výzkumné nástroje

Výzkumným nástrojem byl zvolen polostrukturovaný rozhovor (viz Příloha A), jakožto nejvhodnější metoda interpretativní fenomenologické analýzy (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Otázky rozhovoru byly sestaveny na základě poznatků z teoretické části práce a na základě výzkumu uskutečňovaného v rámci 2. vlny mapování PPPD zveřejněného na webových stránkách pěstounské péče na přechodnou dobu (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017). Témata otázek polostrukturovaného rozhovoru se týkala hlavních částí spojených s PPPD; tedy přípravy pěstounů, samotná péče o dítě v PPPD – spolupráce s úřady a soudy, předávání dítěte a spolupráce s biologickou či náhradní rodinou.

7.2.3 Postup při sběru dat

Díky mé účasti na semináři neziskové organizace Dobrá rodina, o.p.s., byla mnou oslovena metodička organizace paní Alžběta Hlásková s prosbou, aby zaslala jejich pěstounům z Královéhradeckého kraje dopis s výzvou o uskutečnění rozhovorů. Na základě dopisu či dalšího doporučení mne kontaktovaly tři pěstounky z okolí Broumova, Rychnova nad Kněžnou a Náchoda. Rozhovory byly uskutečněny v místě jejich bydliště na přelomu měsíce května a června.

7.3 Výsledky výzkumu

Následující text je na základě interpretativní fenomenologické analýzy koncipován do pěti hlavních témat, která se objevovala napříč všemi rozhovory.

Jak se stát pěstounem na přechodnou dobu: Prožívání průběhu procesu

Paní Božena byla dříve zdravotní sestřičkou. Po vážných zdravotních problémech se rozhodovala, co bude dělat dál: „...protože mi předtím řekli, že nemůžu dělat sestřičku, že bych měla šetřit svoje záda a v té době, kdy jsem byla na neschopence se ke mně dostal článek v Mladý Frontě, kde byl rozhovor s manželi Hláskovými a tam jsem se vlastně dozvěděla, že existuje jakási pěstounská přechodná péče a hrozně se mi to líbilo, a tak jsem začala pátrat.“ V rámci „pátrání“ zašli s manželem na kurz doprovodné organizace Dobrá rodina, o.p.s. a rozhodli se, že pěstounská péče na přechodnou dobu bude pro ně to správné: „...tak jsme do toho šli!“ Promluvili si s vlastními dětmi „a ty byly taky vcelku v pohodě. Tak syn byl v té době už v pubertě, takže ten měl pocit, jako že mu je to vlastně úplně jedno (smích). A dcera, v té době devítiletá, ta tu myšlenku vcelku uvítala.“

Dostat se do evidence pěstounů trvalo v jejich případě zhruba jedenáct měsíců. Po únorové návštěvě semináře v Praze, zašla paní Božena na místní OSPOD, aby vyzvedla potřebné formuláře. V tu chvíli ji ale potkalo první „nemilé překvapení. (...) Sociální pracovníce mi řekly, že přechodnou pěstounskou péči má na starost jejich vedoucí a ta je dlouhodobě nemocná. A oni nejsou kompetentní k tomu, aby mně poskytly jakékoliv informace, natož daly jakýkoliv formulář, jo! Takže my jsme tři měsíce čekali jenom na to, až se nám paní vedoucí uzdraví, aby nám dala ty formuláře.“ Samotné vyplnění formulářů dlouho netrvalo, a tak na začátku června k nim domů přišla sociální pracovníce na první šetření a slíbila, že zprávu zašle na krajský úřad do čtrnácti dnů. Po měsíci a půl se z krajského úřadu ozvali, že doporučení sociální pracovníce je v pořádku, ale že se jí „nezdá věk té dcery, který bylo vlastně těch devět let s tím, že se musí rozhodnout, zda nás pustěj dál. Takže se poradili s tím, že nám nemůžou zakázat... že nás nemohou zastavit kvůli věku té dcery. S tím, že uvidí, jak dál. Takže nás poslali dál a asi do měsíce zhruba nastal další problém.“ Paní doktorce, která psala posudek na zdravotní stav manželů, se nezamlouvaly předchozí zdravotní problémy se zády paní Boženy. Z toho důvodu napsala do zprávy, že manžele sice

doporučuje k PPPD, ale že věk přebíraných dětí má být takový, aby je paní „nemusela zvedat a nosit“. Čímž se stali s manželem pro krajský úřad „nevyhovující“, protože dle zákona musí být přijímané „děti mladší než ty děti, které máme doma, aby byla zachována jejich hierarchie v rodině.“ K velkému štěstí se na krajském úřadě shodli na tom, že pokud se na to paní Božena „cítí“, tak může pokračovat v přípravě i nadále. Po absolvování psychotestů a příprav náhradních rodičů následovalo v říjnu psychologické vyšetření u nich doma. Paní psycholožka měla ale jistý problém s tehdy patnáctiletým synem paní Boženy: „Měla pocit jako, že je divný, že je mu to všechno vlastně jedno. Tak jsem se jí snažila vysvětlit, že je v té pubertě a že je to normální, že je mu holt všechno jedno. Že nejde jen o to pěstounství.“ I přes všechny „trable“ se s paní psycholožkou domluvily, že je opět k PPPD doporučí a že zprávu do dvou, maximálně tří týdnů napíše. Po čtyřech týdnech se ale ozvala, že byla na jakémsi semináři, a že by jejich děti měly být spíše plnoleté, takže manžele k PPPD nedoporučí. Paní Božena se ale nevzdávala a zašla na krajský úřad, kde napsala nesouhlasné prohlášení. „Takže mi řekli, že určitej den se rozhodne teda, a že jestli jo, nebo ne. A to jsem si už oddychla, že ať to dopadne jakkoliv, že už se to člověk dozví.“ Jenže mezitím se na úřadě změnilo vedení, které požadovalo jasné vyjádření posudkové lékařky „ano-ne“ bez jakýchkoliv výjimek. „Kdyby ho (stanovisko) nezměnila, tak bychom se pěstouny nestali. (...) Takže u nás to bylo velice komplikovaný. Až do poslední chvíle jsme netušili, jestli projdem, nebo ne.“

Takovéto komplikace zažila jen paní Božena. V případě paní Lenky a paní Jany bylo vše „normální“. Paní Božena si při vzpomínání na průběh zařazování vybaví spíše veškeré komplikace, které ji potkaly, na rozdíl od následujících respondentek, které se ve svých vyjádřeních zaměřují více na prožívání příprav náhradních rodičů a psychologických testů.

Paní Lenka se o PPPD doslechla: „A možná jsem to někde četla. Jestli o tom nebyla jakoby zmínka, že začíná bejt tady ta pěstounská péče a že to je pro ty děti, co jsou odložený a že je potřebujou jakoby někam rychle dát a že pak jdou vlastně, když jsou právně volný, takže pak jdou do světa – k pěstounům nebo k adopci.“ I její manžel říkal, že je to „bezvadný“ nápad, že by mohla být s jejich syny doma a „aspoň by je taky obstarala“. Zašli tedy společně na úřad, kde zjistili potřebné informace. Celý proces do zařazení trval zhruba rok a půl. Přípravy náhradních rodičů přišly paní Lence trochu nepotřebné: „Stačilo by toho půlka. Něco mi přišlo úplně zbytečný.“ V průběhu kurzu

hráli účastníci také hry, „na kterých Vás zkoušej, že jo. To mě jako ale nebaví. Některý mi byly nepříjemný. Že to jsou úplně cizí lidi, který jste v životě neviděla a máte s nima komunikovat a přišlo mi, že některý věci byly dost osobní věci, který bych nechtěla ventilovat před cizejma.“

V psychologických testech si paní Lenka pamatuje neuvěřitelné množství otázek: „...těch bylo asi 350, strašně moc“, které se povětšinou opakovaly, jen měly jiný slovosled. „Se vás ptaj, jestli chci bejt vojákem. A jestli, kdybych byla malířem, co bych chtěla malovat, jestli krajinky nebo lidi.“

Stejně jako předchozí respondentky se **paní Jana** o přechodné pěstounské péči doslechla a něco si přečetla. Hlavním důvodem byla opět změna práce. V jejich okrese v té době pro ni práce nebyla: „Já jsem dělala docela dlouhou dobu ve školství, tak jsem přemejšlela, do čeho se jakoby vrátout..., aby mi to přišlo smysluplný. Tak jsem jednou doběhla do Trutnova na OSPOD, tam jsem se doptala a už to jelo.“ Její děti byly v té době dospělé a manžel, ačkoliv pořádně nevěděl, do čeho jde, s PPPD také souhlasil. Jejich zařazení bylo ze všech nejrychlejší, trvalo 8 měsíců: „Já jsem tam byla nějak z kraje prázdnin toho roku 2014, no a vlastně na podzim už jsme šli do kurzu a v dubnu 2015 už jsme byli zařazení. My jsme to měli fakt, že jako fofr zrovna, no. Nikdo nás nepřesvědčoval, že máme jít dělat něco jiného.“

Psychologické testy paní Janě také přišly dlouhé a vzpomíná na otázku, jestli se bojí ohně. „Nebylo to takový prostě normální. V podstatě na to neexistuje špatná odpověď teoreticky, prostě člověk je takovej, jaký je, no. A s tím moc nenadělá a nevymyslí nic jinýho.“ Přípravy náhradních rodičů ji přišly sice přínosné, nicméně, jak pracovala před tím ve školství, i ve speciálním, tak jí nepřišlo, „že by člověk přišel zas do nějakýho novýho, nebo se dověděl něco extra novýho.“

Je to o lidech: Co pozdržuje předání dítěte?

Paní Božena má v pěstounské péči třetí dítě. První u ní strávilo 11 měsíců, druhé 6 měsíců, třetí zde tráví pátý měsíc. Po všech úskalích provázejících zařazení do evidence jsou u ní miminka opravdu maximálně rok. Na druhou stranu přiznává, že některá rozhodnutí soudu a sociálních úřednic trvají nesmyslně dlouho. „To je asi taky hodně o lidech. Chápu, že ten soud je zaneprázdněnej, že ten soud má toho hodně, ale občas si myslím, že ta doba byla úplně zbytečná... toho čekání.“ Paní Božena převážně

naráží na situaci, kdy u třetího miminka (které mělo vážné zdravotní potíže již od narození) žádala, aby mohla s ním být v nemocnici hospitalizována, „*aby tam nemuselo být samo. A na to mi teda řekla paní úřednice (s úsměvem v hlase), že ji to vůbec nenapadlo, ani ji, ani sociální pracovníci dítěte. Z čehož jsem byla docela překvapená. A tam mně to taky přišlo, že nevím, kde to viselo, jestli na těch sociálních pracovnících nebo na soudkyni, protože mně to přišlo osobně hrozně dlouho.*“ V jiné části rozhovoru si paní Božena vzpomněla, že šlo o čtrnáct dní, než s dítětem na základě rozhodnutí soudu mohla být hospitalizována.

Dále si také uvědomuje, že některé předání mohlo přijít v mnohem dřívějším čase: „*U té druhé holčičky, ta mohla být předaná už dávno, ale náhradní maminka si to musela zařídit jakoby i v práci, takže se to protahovalo kvůli té mamince, že si to potřebovala všechno zařídit.*“ Na rozdíl od prvního případu, kdy problémem byl opět soud a biologická matka: „*Myslím si, že jsme je (přebírající dlouhodobé pěstouny) poprvé viděli v únoru a předávali jsme v dubnu s tím, že se samozřejmě čekalo na ten soud, no... Kdy už by vazba byla vlastně navázaná a čekali jsme na termín toho soudu, a proto se to vlastně i zdržovalo až na ten duben. Protože tam to bylo komplikovanější, že vlastně ještě tam maminka do toho biologická zasahovala. Se čekali, jestli se odvolá nebo neodvolá.*“

Fenomén zasahování biologických matek do rozhodování soudu zná i **paní Lenka**: „*Oni ty matky adopce nedávaj, oni já nevím, si nechávaj nějaký zadní vrátka, nebo nevím proč. Ty je nikdy ani neviděj (děti). Ta matka prvního, kterému je dnes dva a půl roku, a ta ho nikdy neviděla, nikdy se k němu nehlásila, nic, ale prostě s adopcí nesouhlasí. Ona furt má nějaký práva, ale nemá žádnou povinnost. To mi přijde jako hrozný. Oni nemaj žádnou povinnost, oni nemusej nic, ale práv maj, to byste koukala.*“ Děti tak u paní Lenky „*zakotvily*“ až na 13 a 14 měsíců: „*Což si myslím, že je taky hrozný, že by ty děti měly jít co nejdřív do těch rodin a ne čekat, že je jenom šestinedělí, že jo. Tak to chápu, že ta matka... že se může stát cokoliv, i nám, vám, komukoliv. Že ty hormony, laktační psychóza, že se to...(projeví). Ale čekat další tři měsíce, jestli náhodou si to nerozmyslí a pak další tři měsíce, jestli si to nerozmyslí někdo z rodiny, to mi přijde, ne pro děti, ale proti dětem.*“

Paní Lenka také správně upozorňuje, že si každý soud vykládá povinnou roční lhůtu na předání dítěte jinak a že si soudy neuvědomují, že to je nejen pro děti, ale i pro náhradní

rodiče dlouhá doba, během které si mohou vytvořit ještě pevnější vazbu matka-dítě. „*Já jsem si myslela, že to je rok dítěte. Ale on to není rok dítěte, ono to je od toho, jak vám vydaj to předběžné opatření a kdy to nabude právní moci, tak od té doby. A může nastat nějaká doba, že vám to prodloužej, že to dítě může být u vás třeba dva roky. Že to není, že je u vás maximálně rok a pak jde hnedka zpátky do kojenečku. Prostě vám to... když to nejde... tak vám to prodloužej. Ale na to dítě a pro vás je to dlouho. Protože je to váš člen, vaše, moje. MOJE!*“

Paní Jana pečuje o sourozence ve věku 8 a 12 let již dva roky. Chlapci byli biologické matce odebráni, protože na ní „*nebyl spoleh*“. Návrat k ní se nejevil jako správné řešení. O náhradní pěstounské rodině věděli již „*od loňských prázdnin, protože samozřejmě kluci tady byli rok, tak se řešilo, co s nima*.“ Jenže dlouhodobí pěstouni požádali ze závažných rodinných důvodů, aby si chlapce mohli vzít až později, s čímž paní Jana problém neměla: „*... necháme to jakoby do Vánoc a pak se uvidí, jestli to vyřešej, nevyřešej*.“ Jenže mezitím se do procesu předávání začala opět ozývat biologická matka a uvažovalo se tedy o tom, že se podaří navrácení do původní rodiny: „*...maminka od podzima ohromněj zájem o kluky, každý víkend si je brala, na Vánoce je měla, takže se začalo uvažovat o tom, že se vrátěj k mamince, že jo. Jenže maminka to ted' zas...(lítost v hlase, povzdech). No to byl asi její poslední záchránka (smích)*.“ Od začátku května jsou úřady s tou stejnou pěstounskou rodinou v kontaktu a na začátku prázdnin se pravděpodobně předání již povede. Paní Jana ještě dodává: „*Jinak si myslím, že ti kluci věděli, že to s mamkou nedopadne*.“

Předávání: nejtěžší moment?

Proces předávání dítěte do náhradní či do původní rodiny je pro většinu lidí naprosto nepředstavitelný. **Paní Božena** již od začátku vidí předávání jako radostný moment: „*Já musím říct, že u nás měl největší problém s předáváním manžel (úsměv). Protože měl pocit, že je to hrozně rychle, i když já jsem ten pocit neměla. A měl strach, že to ta holčička úplně nezvládne. Ale musím říct, že nám hrozně pomohlo to, že jsme ji vlastně předali, já nevím, to bylo asi ve středu, a já jsem tam přespala, pak jsem odjela, pak jsme jeli za ní s manželem v pátek na návštěvu, a když viděl, že holčička je naprosto v pořádku a že to zvládla úplně skvěle a že vlastně zaprvé poznává nás, ale že už si hlídá svoje rodiče, tak pak už ty obavy uplynuly a bylo to taky v pohodě*.“ Pochopitelně ale přiznává, že když se vrátili domů a viděli „*tu prázdnou postýlku*“, že jim to přišlo líto,

ale že ten dobrý pocit z předání nad vším převyšoval. Druhé předávání proběhlo dle paní Boženy úplně stejně. Velmi pozitivní ji na celé věci přijde to, že se s budoucí rodinou dítěte vidí vždy ještě několikrát před předáním, tudíž ví, kam dítě půjde. Též rodině Boženy pomáhá následná podpora náhradní rodiny a udržovaný kontakt s předanými dětmi.

V případě **paní Lenky** první předání bylo velmi emotivní. I dnes, když o tom mluví, říká se jí to těžko: „...a pak mi zamával a já jsem...(smutek v očích, leč s úsměvem na rtech). Musela jsem zastavit. Cestou několikrát... Pak jsem o tom nemohla chvíli tak jako mluvit, ani si prohlížet fotky, protože manžel udělal nádhernou knihu, fotoknihu. On to má rád, tady ty fotky, kam si to tak jako naaranžuje, fakt nádhernou. Tak to se přiznám, že tak 3 měsíce jsem se do ní nemohla koukat. Ale stejně, já jsem měla tři neděle volno a hned jsem měla druhýho. Ale stejně, i když máte jiný, tak je to kus života, je to vaše dítě. I když není vaše. Ale teď už je to dobrý jako. Pak uběhly dva měsíce, než jsme se na něj jeli podívat. Tak pak když jsem vystoupila z auta, tak jsem si musela pobřečet a pak jako dobrý no. Člověk to přijmul a hlavně na tom vidíte, že on je šťastnej, že mu tam neubližujou, že ho maj rádi.“ K předání druhého dítěte má dojít během prázdnin. Paní Lenka se již těší, hlavně z toho důvodu, že na rozdíl od prvního dítěte nebude 100 kilometrů daleko, ale jen „přes kopec“. Tudíž tuto pěstounskou rodinu mohou podporovat daleko více a častěji, než v prvním případě.

U **paní Jany** k prvnímu předání ještě nedošlo, nicméně se ho nebojí, naopak se těší: „Já neříkám, že ty kluky nemám jakoby ráda, nebo že jako ‚Hurá, už půjdou!‘, to ne. A navíc vím, že jdou k lidem, který mi připadli fakt jakože dobrý jo, že jsme si taky tak padli jako do oka a i klukům přijdou, jakože dobrý. Ty tam byli minulou sobotu, teď tam v sobotu maj jet přespat jako, je to jako fofr hnedle.“ Paní Jana je na předávání připravená, a dokonce je natěšená, že by teď konečně mohla dostat nějaké novorozeně, aby mohla „drncat s potencionální snachou na zahradě“. Jak ale sama přiznává: „Hradec hodně tlačí na to, že co přijde, to přijde. Ať je tomu tolik, nebo tolik.“

Co je tedy na pěstounské péči na přechodnou dobu podle respondentek nejtěžší?

Paní Božena dlouho přemýšlela, než mi byla schopna odpovědět: „Tak to vlastně nevím, co je na tom nejtěžší. Musím říct, že... mám třetí miminko. První miminko bylo naprosto v pořádku, zdravý, druhý miminko bylo vlastně s abstinenčním syndromem (...), ta vlastně byla naprosto neodložitelná s tím, že pořád brečela, jo. Takže pro mě to

asi bylo více těžký, protože děláte všechno, co myslíte a stejně víte, že i když je zajištěná po všech stránkách, takže ji stejně nemůžete pomoci, protože to má od toho, že má ten abstinenci syndrom.“ Ještě jiné to měla paní Božena s třetím dítětem, které kvůli vážným zdravotním problémům také hodně brečelo, ačkoliv bylo plně zaopatřeno. „Takže jsou věci, který i když se sebelepší snažíte, tak je neovlivníte. Ale s tím se musíte smířit. (...) To samý můžete udělat všechno pro to, aby děťátko mohlo být co nejdřív v té nové rodině. Stejně, co se týče jednání těch úředníků a toho soudu, taky nemůžete ovlivnit, jo. Jsou prostě věci, který, i když vy se snažíte udělat maximum, tak to stejně neovlivníte.“

Podobné zkušenosti má i **paní Lenka**: *„Tady ten (ukazuje rukou na dítě) byl od narkomanky, takže měl dva měsíce těžký abstinenci příznaky, takže dva měsíce v kuse brečel. Nebo ne jako brečel, ale byl v bolestnejch křečích, a to... a to je takovýto hrozný, že mu chcete pomoci, ale nepomůžete, že si to musí odžít sám. To je taky jako hrozný.“*

Paní Jana si se staršími dětmi prožila zase něco jiného. První zkouškou pro ni bylo vymyslet program na prázdniny pro děti, které vůbec neznala. Nevěděla, co je baví, kam by se chtěly podívat... Druhou zkoušku spatřuje ve formování rodiny: *„Ale daleko náročnější to bylo pro toho máho chlapa, kterej jakoby tady tím ztratil hodně soukromí, takovýho toho klidu někýho. Kluci si tady sednou k televizi a on by se koukal na něco jinýho, jo (smích). Tak jsme to vyřešili, máme ještě jednu, už se můžou koukat, na co chtěj. Ale ten začátek ten byl hodně takovej... i já jsem musela si vybojovat tady jako... na obou frontách... a bruslit, no.“*

Být či nebýt: Skončit či neskončit?

Na základě otázky měly účastnice rozhovoru říci, zda měly někdy pocit, že chtějí skončit s PPPD a jaký by k tomu byl důvod?

Paní Božena byla ve své odpovědi rozhodná a přesvědčená: *„Ne. Můj manžel tedy vždycky říká, že... Vždycky když máme dítě, tak vždycky dopředu říká, že když se pro něj nenajde náhradní rodina, tak že si ho konečně necháme a půjdu konečně pracovat. Asi má pocit, že jsem pořád doma s nohama nahoře, jak chlapi myslej, že na tý mateřský se fakt flákáme...(smích). Ale jako jinak – ne. Zatím musím říct, že s tím očekávání, s kterým jsem šla do tý pěstounský péče, tak to očekávání po všech stránkách mnoho*

předčilo, hlavně po pozitivní stránce. Samozřejmě se našly i negativní věci jako jednání s těma úřadama a tak, ale jinak jsem zatím nadšená a jsem ráda, že to dělám.“

Paní Lenku ale práce úřadů a soudů trápí na tolik, že o skončení s PPPD několikrát uvažovala. *„Když to prostě nebere konce. Když se nikdo nečiní. Když vidíte, jak jsou všichni laxní. Dítě ti je půl roku, nic se neděje, tři čtvrtě roku, nic se neděje. Furt nám tvrděj, že nikoho nemaj jako. A pak ta paní, ta nová pěstounka, už od ledna měla žádost (na druhé dítě v péči paní Lenky) a teprve teď ji oslovili (červen). Už moh klidně leden, únor prostě bejt u nich v rodině. To je takový, když si řeknete: ‚Tak na to nemám nervy!‘ Jako ne kvůli těm dětem, ale kvůli tomu jednání, že to je těžký. Ten laxní přístup.“*

V případě **paní Jany** je odpověď také jasná: *„No jednou s tím asi skončím, že jo (smích). Zatím asi ne. Tak říkám, jako nevím, co by se mohlo tak jako vykynout. Tak člověk neví, že jo, třeba z nějakých zdravotních důvodů, nebo něco jako. Říkám, proto jsem si říkala, že když je to jen na rok a po tom roce můžu říct: ‚Tak a už toho mám dost, už na to nemám!‘“*

Změna názoru lidí v okolí na PPPD

Podpora širší rodiny je též v případě přechodné pěstounské péče nezbytnou součástí. Samy respondentky mluvily o tom, jak se změnil názor jejich a manželových rodičů, a dokonce, že několikrát dokázaly přesvědčit i státní činitele o jiném jednání.

Rodiče **paní Boženy** se zprvu k fungování PPPD chovali „vcelku s rezervou“. Dnes, po dvou letech, na nich vidí, že *„tomu přišli na kloub a jsou tomu naladěni.“* Větší problém s PPPD měla tchýně paní Boženy, která dlouhá léta pracovala v dětském domově. Původně měla představu, že děti budou často měnit rodiny, tudíž PPPD nevěřila. Po zkušenostech s dětmi v PPPD u paní Boženy, které měly zdravotní potíže, sama uznala, *„že v tom dětském domově by se měly úplně jinak, než když se o ně můžeme starat my doma.“*

Rodiče **paní Jany** a jejího manžela také nejdříve nechápali, do čeho jejich děti jdou a co všechno přechodná péče obnáší. S postupem času ale tomu *„přišli na chuť“* a děti v pěstounské péči považují za své vnuky. Podobně jsou na tom rodiče **paní Lenky**: *„Když přijedou, tak to je vždycky ňuňání!“*

Paní Božena v souvislosti se změnou názorů úředníků přidává i jednu historku. Bylo to v době, kdy šla zažádat o odměnu pěstouna: „*Paní úřednice mi řekla, že nic takovýho neexistuje a že mně nic nedá. A to řekla, že jsem první, a pořád jsem tady v kraji (v okolí) první... dlouhou dobu mi trvalo, než jsem ji přesvědčila, že musí zjistit, že opravdu existuje moje profese a že mám nárok na jakýsi dávky.*“ Další změnu názoru přiznala paní Boženě i sociální pracovnice, která pěstounské péči na přechodnou dobu také příliš nevěřila. Změna názoru přišla až ve chvíli, kdy paní Božena u třetího dítěte zažádala o hospitalizaci zároveň s ním. Sociální pracovníci prý nikdy nenapadlo, že by pro takové dítě měla hledat pěstouna, aby mohl být v nemocnici s ním, protože dítě, které je v nemocnici, je pro ni zaopatřené.

Paní Lenka má zase rozporuplné pocity z činění soudů a OSPOD. Opět odkazuje na to, že je to všechno o lidech. Jednou jsou sociální pracovnice a soudce „*pružní*“ a jsou tomu „*naklonění*“, podruhé: „*...narazíte na lidi, co by preferovali dětský domovy, ústavy a že to je aspoň bez starosti. Takže je daj do ústavu a jsou z obliga. Je o to dítě postaráno a nemusej nic řešit. Nemusej shánět pěstouny, nemusej shánět, aby to dítě šlo do rodin. Mně přijde, že když je daj do těch kojeňáků, ústavů, že maj jakoby čárku, že je to zabezpečený, to dítě. A když náhodou si ho někdo najde, že ho chce, jako nějaký pěstoun, tak to je takovýto mimo.*“

7.4 Shrnutí výsledků výzkumu

Cílem výzkumu bylo analyzovat rozhovory s pěstouny na přechodnou dobu a získat odpověď na hlavní výzkumnou otázku: „Jaké jsou zkušenosti pěstounů na přechodnou dobu v Královéhradeckém kraji?“ Vzhledem k tomu, že je otázka příliš obsáhlá, je odpověď na ni rozepsána v následujících třech vedlejších výzkumných otázkách.

1) Jak vnímají pěstouni na přechodnou dobu průběh zařazování do evidence pěstounů?

Vnímání toho procesu se případ od případu liší. Vše zřejmě závisí na tom, s jakými konkrétními podmínkami šla daná rodina se žádostí na kraj. U paní Boženy byl problém z hlediska zdravotního a věku dětí. U paní Lenky z hlediska věku jejich dětí naopak nikdo problém neměl, ačkoliv byly její děti téměř stejně staré jako děti paní Boženy. U paní Jany žádné výrazné problémy v podmínkách nenastaly, tudíž příprava jejich rodiny na PPPD trvala nejkratší dobu. Paní Božena díky četným problémům nejen zdravotním, ale i s úřady, vnímá tuto dobu jako „*bojování, které se vyplatilo*“. Přípravy náhradních rodičů a psychologické testy paní Lenka vnímá „*jako nutné zlo*“ a pro paní Janu nebyly díky předchozí profesi ničím „*extra obohacujícím*“. Paní Božena a paní Lenka se shodují na tom, že se jejich zařazení do evidence prodlužovalo díky tehdejšímu věku jejich dětí a četnému zkoumání, „*zda to děti dají*“ a „*aby nebyly bity na tom, že chceme být pěstouni*.“

2) Jaké jsou zkušenosti pěstounů na přechodnou dobu s prací úřadů, soudů a OSPOD v průběhu samotné pěstounské péče na přechodnou dobu?

Velmi rozdílné. Vše záleží na „*lidech*“; která sociální pracovnice má dítě na starosti a který soud rozhoduje o jeho „*osudu*“. Paní Božena se setkala již se třemi rozdílnými sociálními pracovníci, s čímž jen jednu označila za „*bezvadnou*“. Nynější sociální pracovnice je prý mladá, bez zkušeností, ale „*nechá si poradit*“.

Paní Lenka se zase nemůže smířit s „*laxností*“, se kterou přistupují soudy k rozhodnutím týkajících se oněch ohrožených dětí: „*Až na to přijde řada, až se dostanou dospod tý kupičky na stole, tak se to rozsoudí.(...) Jako přiznám se, že kdybych*

věděla, jak je to těžký a složitý, že to je, jako když házíte hrách na zeď, jestli bych do toho (PPPD) šla. “

Paní Jana, která má stále v přechodné pěstounské péči dva sourozence ve věku 8 a 12 let, vidí věci ohledně OSPOD, úřadů i soudů pozitivně. Nemá pocit, že by jim něco trvalo nebo že by někdo pracoval jinak než dle jejích představ. Jediným problémem je to, že jsou chlapci u ní v péči už téměř dva roky, tudíž soud musí jednat urychleně, a vše bylo pozdrženo jen z důvodů, které nikdo nemohl ovlivnit (zasáhnutí biologické matky).

3) Jaké jsou zkušenosti pěstounů na přechodnou dobu s předáváním dětí zpět do rodin biologických či do náhradní rodinné péče?

Ačkoliv to zní už jako klišé, je to opět o lidech.

Paní Lenka prožila předávání jen jednou. Dítě bylo předáno do dlouhodobé pěstounské rodiny vzdálené přes 100 kilometrů. Z toho důvodu byla přebírající rodině nabídnuta možnost týdenního pobytu u přechodné pěstounky a naopak, když přišlo definitivní předání, paní Lenka přespávala týden u nich. Chlapečka potom viděla až po dvou měsících. To sebe samu přesvědčila, že je chlapeček *„šťastnej, je jejich, a to je supr.“* Na druhé předání se těší daleko víc, protože dítě bude jen pár kilometrů od ní, tudíž se mohou vidět častěji.

Každé předání *„jako vítězství“* vnímá paní Božena. Po všech problémech, které ji provázely při zařazování do evidence, u ní nezůstalo ani jedno z dětí déle než 11 měsíců. Se všemi pěstounskými rodiny přebírající si děti se setkávají díky doprovodné neziskové organizaci prakticky hned, jak se o nich dozvedí, čímž si dítě nejen na budoucí rodiče zvykne, ale i paní Božena si na rodinu může udělat vlastní názor. Při definitivním předání dítě přiveze k nim domů a jednu noc u rodiny přespí, poté přijede za dva dny, za týden, za měsíc a doba se postupně prodlužuje. S oběma předanými dětmi je v kontaktu: *„Je to bezvadný, že vidíme, že se mají všichni dobře a všechno funguje, jak má. A máme z toho dobrou pocit!“*

Paní Jana se k fázi předávání ještě nedostala. Nicméně se na tento důležitý bod v životě chlapců velmi těší. Stejně tak, jako se těší, že příště až zazvoní telefon, že pro ni budou mít přichystané malé miminko, na které byla původně připravená.

Zkušenosti pěstounů v Královéhradeckém kraji jsou opravdu nesčetné a proměnlivé. Tak jako každá profese přináší nové zážitky, ať již dobré či špatné, tak i práce pěstouna na přechodnou dobu má své pozitivní i negativní příběhy. Několik z nich je přepsáno o pár stránek výše.

7.5 Diskuze výzkumu

Na konci roku 2016 se na webových stránkách www.rpp.cz objevila již druhá vlna mapování PPPD, která má ukazovat, kam se posunula PPPD od doby jejího vzniku a od dob novelizace ZOSPOD (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017). Z průzkumu zde budou uvedeny jen některé otázky, které úzce souvisí s výpověďmi respondentek a výzkumnými otázkami diplomové práce.

První a třetí otázka výzkumu 2. vlny mapování PPPD se zabývá pořadím a počtem dětí v PPPD v dané rodině. Respondenti nejčastěji uvádějí první dítě (v 26,2 %), na druhém místě druhé dítě a na třetím třetí (v 18,7 %). Je tedy jasné, že paní Jana, Lenka a Božena nevybočují z celorepublikového průměru. Ve druhé otázce se nicméně jediná paní Jana přiklání k menšině (10,3 %), která přijala do rodiny sourozence. V deváté otázce se řeší věk přebíraných dětí. V celorepublikovém formátu je z 63,3 % dítě vždy novorozenec. Opět se tedy stává paní Jana výjimkou, protože dostat do péče osmileté a šestileté dítě je otázka jednoho procenta. V otázce číslo deset se průzkum zaměřuje na dobu, kterou dítě u přechodných pěstounských rodin stráví. V 14 % je zde uvedená doba 6 měsíců, k čemuž se respondentky z Královéhradeckého kraje nemohou vůbec připojit. Průměrná doba, kterou u nich děti stráví je 12 měsíců, což odpovídá 6 % odpovědí respondentů.

Následující otázky výzkumu se týkají především problémů a vývojových aspektů přebíraných dětí a jejich rodičů, což nebylo ústředním tématem rozhovorů s respondentkami. Otázka č. 32 se zajímá o to, zda se pěstouni setkali s biologickými matkami dětí. V případě paní Boženy, Jany i Lenky bylo zjištěno, že se s matkami setkaly vždy, i kdyby jednou, což ale není v rámci republiky vůbec běžné. Téměř čtyřicet šest procent respondentů 2. vlny mapování PPPD uvedlo, že biologickou matku dítěte nikdy neviděli.

Všechny děti, které byly předávány dál z rodin pěstounek Jany, Boženy a Lenky, odešly do dlouhodobé pěstounské péče. V rámci průzkumu se tak děje v 27,1 % případů, o deset procent víc zastupuje varianta „osvojení v ČR“. V dalších otázkách se již

respondentky zařazují do nejčastějších odpovědí: oblíbenost přebírající rodiny (hned od začátku: 69,2 %), aktivní podílení se na podpoře rodiny (méně než týden: 37,4 %), udržování trvalého kontaktu s přebírající rodinou (ano: 54,2 %).

V otázce č. 42 „Jak jste prožívali odchod dítěte?“ se paní Lenka řadí do druhé nejčastější skupiny (26,2 %), pro které „to nebylo snadné, ale ví, že to je tak správné“. Paní Božena spadá do nejčastěji zastoupené skupiny odpovědí: „Prožívali jsme to jako radostnou událost, že se situace dítěte konečně vyřešila.“ (48,6 %). Lze předpokládat, že touto možností bude při příštím mapování odpovídat i paní Jana.

Poslední otázky průzkumu se zaměřují na spokojenost s prací OSPOD, soudů a krajského úřadu. Největší zastoupení má ve všech třech případech známka 1. Jak je ale z výpovědí respondentek z Královéhradeckého kraje jasné, je nutno poznamenat, že vše záleží na konkrétních činech konkrétních lidí. Zkušenosti jsou jak dobré, tak špatné. Z toho důvodu nebudou otázky a odpovědi tohoto typu porovnávány.

Veškeré grafy otázek 2. vlny mapování PPPD, které jsou výše zmíněny v textu, tvoří Přílohu B.

Srovnání výsledků s dalšími výzkumy je velmi složité, většina prací se zaměřuje ve výzkumech přímo na děti v PPPD, nikoliv na prožívání přechodné péče pěstouny. Jistá shoda s výsledky je k nalezení v diplomové práci Barbory Novotné (2014), která se v části svého výzkumu zabývala přípravami budoucích pěstounů na PPPD. Stejně jako v případech paní Jany, Boženy a Lenky bylo rozhodnutí stát se pěstounem ovlivněno médii a finanční situací – hledání nové práce. Samotné přípravy přišly respondentům zdoluhavé, stejně tak jako celý proces zařazování do evidence pěstounů.

7.6 Limity výzkumu

K zodpovězení výzkumných otázek byl zvolen jako výzkumný nástroj polostrukturovaný rozhovor vyhodnocený pomocí interpretativní fenomenologické analýzy. Takto uskutečňovaný rozhovor představuje dostatečně flexibilní metodu, „která dává respondentovi možnost volně mluvit o tématu, reflektovat svůj postoj k němu a rozvíjet o něm své myšlenky.“ (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013, s. 15). Nevýhodou naopak může být momentální nálada respondenta či neochota vyjadřovat se k jistým otázkám. Z hlediska tazatele jde o psychicky náročný proces, který vyžaduje

dobrou znalost daného tématu a schopnost improvizace v kladení otázek, které povedou k získání potřebných dat k zodpovězení výzkumných otázek (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Případným limitem výzkumu se mohl stát i výběr respondentů, kteří chtěli mít možnost se k danému tématu konkrétněji vyjádřit, tudíž vzorek respondentů nemusí být tolik reprezentativní.

Závěr

Cílem diplomové práce s názvem Pěstounská péče na přechodnou dobu pohledem pěstounů bylo v teoretické části popsat typy náhradní rodinné péče se zaměřením se na pěstounskou péči na přechodnou dobu (dále jen PPPD). V empirické části bylo cílem analyzovat rozhovory s pěstouny z Královéhradeckého kraje a odpovědět na hlavní výzkumnou otázku: „Jaké jsou zkušenosti pěstounů na přechodnou dobu v Královéhradeckém kraji?“ Odpověď na ni, společně s nejzajímavějšími příběhy, názory a emotivními myšlenkami, které byly v rámci rozhovorů nahrány, jsou zapsány v sedmé kapitole této práce.

Ačkoliv jsem si myslela, že po čtyřech letech aktivního fungování PPPD budou činně pracovat i soudy a sociální pracovníci, názor jsem po rozhovorech se třemi ženami – pěstounkami musela změnit. Pravděpodobně je třeba několika dalších let, aby všichni byli přesvědčeni o správnosti a smysluplnosti institutu PPPD. Mohl by k tomu ještě více přispět připravovaný návrh zákona, který má zakázat umístování dětí do 7 let do ústavní péče a zároveň sjednotit systém péče o ohrožené děti pod jedno ministerstvo – Ministerstvo práce a sociálních věcí (Zákaz umístování dětí do 7 let do ústavní péče, 2017).

Pěstounská péče na přechodnou dobu je jedna z možností náhradní rodinné péče, která může být ohroženým dítětem nabídnuta jako dočasná možnost strávit jejich nelehké dětství v rodinném prostředí na rozdíl od toho ústavního. Vzhledem k tomu, že je PPPD považována za kvalifikovanou profesi, je proces zařazování pěstounů do evidence pěstounů na přechodnou dobu, následný průběh péče a samotné předávání dětí do náhradní rodiny pro pěstouny velkou zátěžovou zkouškou převážně po psychické stránce. Jak ovšem říká na závěr rozhovoru paní Božena: „*Není pro člověka nic lepšího, než dělat práci, která ho baví, která ho naplňuje, a ještě tím navíc vlastně pomáhá a dělá prospěšnou věc.*“

Použité zdroje

1. BERGER, Vojtěch a KOZMOVÁ, Kateřina (2012). iROZHLAS [online]. [cit. 19. 6. 2017]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/slovensko-nemajekojenecke-ustavy-uz-15-let-o-deti-pecuji-profesionalni-rodice-_201206061719_kpracharova
2. BOWLBY, John (2010). *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-670-4.
3. BUBLEOVÁ, Věduna (2014a). *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-19-7.
4. BUBLEOVÁ, Věduna (2014b). *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-25-8.
5. BRISCH, Karl Heinz (2011). *Poruchy vztahové vazby: Od teorie k terapii*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-870-8.
6. *Co dělat po předání dítěte z PPPD?* (2017). [online]. Pěstounská péče na přechodnou dobu. [cit. 20. 6. 2017]. Dostupné z: <https://www.rpp.cz/inpage/co-delat-po-predani-ditete/>
7. *Formy náhradní rodinné péče* (2012). [online]. Středisko náhradní rodinné péče. [cit. 19. 6. 2017]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/formy_nahradni_rodinne_pece
8. *Hlava II. Dávky pěstounské péče* (2016). [online]. Pěstounská péče na přechodnou dobu. [cit. 11. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.rpp.cz/inpage/cast-5-hlava-ii/>
9. HLÁSKOVÁ, Alžběta (2016). *Pěstounská péče na přechodnou dobu zblízka* [přednáška]. Praha, Dobrá rodina, o.p.s., 2. 12. 2016.
10. *Jak vypadá pohotovost PPPD?* (2017). [online]. Pěstounská péče na přechodnou dobu. [cit. 20. 6. 2017]. Dostupné z: <https://www.rpp.cz/inpage/pohotovost-rpp/>
11. *Jak začít přípravu k PPPD?* (2017). [online]. Pěstounská péče na přechodnou dobu. [cit. 20. 6. 2017]. Dostupné z: <https://www.rpp.cz/inpage/jak-se-pripravit-na-rpp/>
12. *Kdo se může stát pěstounem* (2016). [online]. Dobrá rodina [cit. 11. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.dobrarodina.cz/chci-byt-pestounem/125-kdo-se-muze-stat-pestounem>

13. KOVAŘÍK, Jiří, BUBLEOVÁ, Věduna a ŠLESINGEROVÁ, Kateřina (2004). *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-957-7.
14. KUBÍČKOVÁ, Hana (2011). *Dítě - rodina - instituce, aneb, Jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7464-017-9.
15. *Long-term fostering in England* (2017). [online]. The fostering Network [cit. 11. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.thefosteringnetwork.org.uk/policy-practice/practice-information/long-term-fostering-in-england>
16. NOVOTNÁ, Barbora (2014). *Pěstounská péče na přechodnou dobu – příklady dobré praxe*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity. 81 s. Diplomová práce.
17. Magistrát města Hradce Králové (2017). *Seznam pěstounů na přechodnou dobu* [online]. [cit. 11. 1. 2017]. Dostupné z: https://urad.kr-olomoucky.cz/pestouni/Lists/Seznam%20pstoun%20na%20pechodnou%20dobu/Vsechny_kraje.aspx
18. Magistrát města Hradce Králové (2016). *Životní situace* [online]. [cit. 19. 12. 2016]. Dostupné z: <http://www.hradeckralove.org/modules/lifesit/?a=detail&id=140&type=u>
19. Magistrát města Hradce Králové (2015a). *Psychologické vyšetření* [online]. [cit. 19. 12. 2016]. Dostupné z: <http://www.hradeckralove.org/modules/lifesit/?a=detail&id=140&type=u>
20. Magistrát města Hradce Králové (2015b). *Přípravy náhradních rodičů* [online]. [cit. 19. 12. 2016]. Dostupné z: <http://ospod.kr-kralovehradecky.cz/cz/pppd/priprava-nahradnich-rodicu-78885/>
21. Magistrát města Hradce Králové (2015c). *Pověřené osoby* [online]. [cit. 19. 12. 2016]. Dostupné z: <http://ospod.kr-kralovehradecky.cz/cz/adresar/kontakty/poverene-organize-k-uzavirani-dohod-78914/>
22. *Mapování PPPD, 2. vlna* (2017). [online]. Dobrá rodina [cit. 05. 06. 2017]. Dostupné z: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSxgVcxepLtxo1uwyfIH9XuBeXIE2rnPiaQ1WceBPk1PY19tQ/viewanalytics>
23. MATĚJČEK, Zdeněk (1999). *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.

24. MATĚJČEK, Zdeněk (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-637-3.
25. *Mohl/a bych se stát pěstounem/pěstounkou na přechodnou dobu?* (2016). [online]. Dobrá rodina [cit. 11. 2. 2017]. Dostupné z: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSexhFhtFVICpyXMBmjPkCx-qQrf8q-wF2ENHtSIpQv34ZLHAw/viewform>
26. OPATRIL, Miroslav a kol. (2008). *Průvodce nových rodičů*. Brno: Sdružení pěstounských rodin.
27. *Otázky pro rozhodnutí stát se pěstounem PPPD* (2016). [online]. Pěstounská péče na přechodnou dobu. [cit. 11. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.rpp.cz/inpage/chteli-byste-byt-pestouny-rpp-zkuste-si-zodpovedet-par-otazek/>
28. Orgán sociálně-právní ochrany dětí Hradec Králové (2015). *Kritéria výběru pěstounů na přechodnou dobu* [online]. [cit. 19. 12. 2016]. Dostupné z: <http://ospod.kr-kralovehradecky.cz/cz/pppd/kriteria-vyberu-pestounu-na-prechodnou-dobu-78882/>
29. *Práva a povinnosti pěstounů a poručníků* (2016). [online]. Právo na dětství [cit. 11. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/vase-situace/mate-dite-v-nahradni-rodinne-peci/prava-a-povinnosti-osob-v-nahradni-rodinne-peci/prava-a-povinnosti-pestounu-a-porucniku/>
30. *Profesionálne rodiny* (2017). [online]. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny [cit. 11. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.upsvar.sk/socialne-veci-a-rodina/socialno-pravna-ochrana-deti/profesionalne-rodiny.html?page_id=12846
31. *Příprava na PPPD* (2017). [online]. Pěstounská péče na přechodnou dobu. [cit. 20. 6. 2017]. Dostupné z: <https://www.rpp.cz/inpage/jak-se-pripravit-na-rpp-255/>
32. ŘIHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK, Ivo, HYTYCH, Roman a kolektiv (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2.
33. SYCHROVÁ, Adriana (2015). *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. ISBN 978-80-7395-955-5.
34. ŠMÍDOVÁ-MATOUŠKOVÁ, Olga (2013). Systém náhradní péče o děti ve Velké Británii - v Anglii a Walesu. In: Kolektiv autorů. *Náhradní péče o děti v*

- Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-15-9.
35. ŠULOVÁ, Lenka (2006). *Náhradní rodinná péče a její úskalí*. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu [online]. [cit. 10. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2006101202>
 36. *Teoretické pojetí náhradní rodinné péče* (2013). [online]. Středisko náhradní rodinné péče [cit. 10. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/uvod_teoreticke_pojeti_nahradni_rodinne_pece
 37. *Types of fostering* (2017). [online]. TACT Fostering&Adoption [cit. 11. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.tactcare.org.uk/foster-with-us/types-of-fostering/>
 38. VAČÁTKOVÁ, Martina (2016). *Povinnosti pěstounů*. Virtuální knihovna NRP [online]. [cit. 19. 12. 2016]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/cz/nahradni-rodinna-pece/pestouni/povinnosti-pestounu/>
 39. VÁVROVÁ, Alena (2012). *Přípravy pro budoucí náhradní rodiče: (metodika)*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-16-6.
 40. VRÁNOVÁ, Lucie (2011). *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-09-8.
 41. VRTBOVSKÁ, Petra (2010). *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Scan. ISBN 978-80-86620-20-6.
 42. *Zákaz umístování dětí do 7 let do ústavní péče* (2017). [online]. Pěstounská péče na přechodnou dobu. [cit. 20. 6. 2017]. Dostupné z: <https://www.rpp.cz/inpage/zakaz-umistovani-deti-do-7-let-do-ustavni-pece/>
 43. Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*, ze dne 3. února 2012, v znění pozdějších předpisů.
 44. *Změňte to s námi! Pošlete dětem vlaštovku!* (2017). [online]. Pěstounská péče na přechodnou dobu. [cit. 19. 6. 2017]. Dostupné z: <https://www.rpp.cz/inpage/zmente-to-s-nami-poslete-detem-vlastovku/>
 45. ZUMAN, Jakub a VYSKOČIL, Filip (2013). Právní úprava náhradní rodinné péče na Slovensku. In: Kolektiv autorů. *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-15-9.

Seznam příloh

Příloha A – Osnova polostrukturovaného rozhovoru	II
Příloha B – Vybrané grafy z 2. vlny mapování	III

Příloha A – Osnova polostrukturovaného rozhovoru

Pěstounská péče na přechodnou dobu pohledem pěstounů

1) Základní otázky

- Jméno, věk
- Jak dlouho jste pěstounem?
- Kolikáté máte dítě v PPPD?
- Kolik je Vašemu vlastnímu dítěti/dětem?

2) Před vstupem do evidence pěstounů

- Jak Vás napadlo stát se pěstounem?
- Jak probíhaly přípravy náhradních rodičů?
- Na co si vzpomínáte ohledně psychologických testů?
- Jak dlouho trvalo dostat se do evidence pěstounů?

3) Průběh PPPD

- Jak hodnotíte práci úřadů, soudů, OSPOD?
- Kolik měsíců u Vás děti stráví v PPPD?
- Pozoroval/a jste nějakou změnu v názoru okolí?

4) Předávání

- Jak vzpomínáte na první předávání? /Jak se připravujete na první předávání?
- Je to podruhé už jiné?
- Kam od Vás děti chodí? – biologická/náhradní rodina
- Jak dlouho trvá, než se dítě definitivně předá?

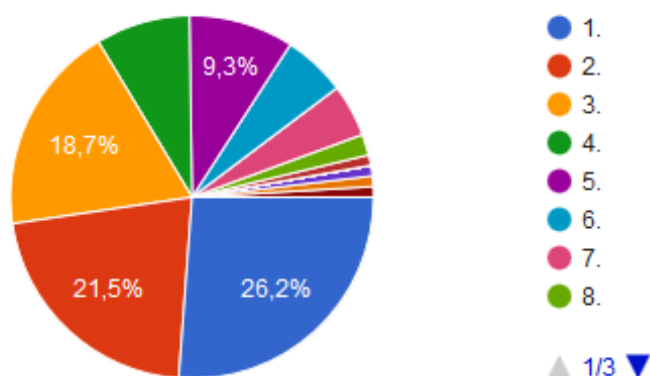
5) Regenerace rodiny, podpora náhradní rodiny, nejtěžší momenty PPPD

6) Možnost doplnění některých informací

Příloha B – Vybrané grafy z 2. vlny mapování PPPD

DÍTĚ 1. O kolikáté dítě v PPPD Vaší rodiny šlo?

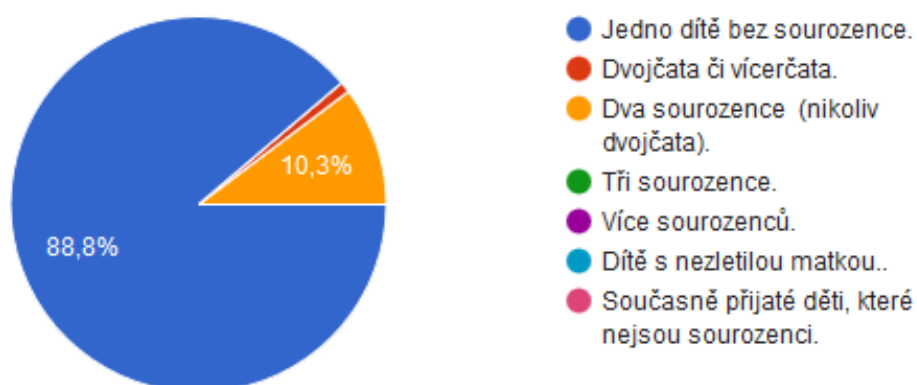
107 odpovědí

Obr. 5 – Pořadí dětí v PPPD (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)

3. Přijali jste toto dítě do PPPD samotné nebo se sourozencem?

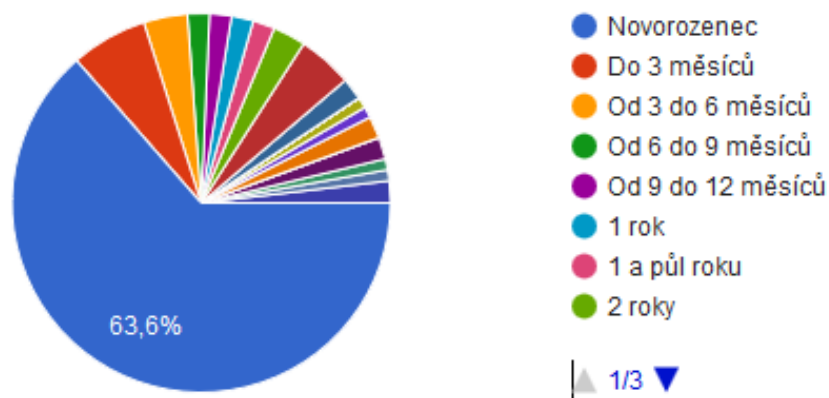
107 odpovědí

Obr. 6 – Dítě do PPPD přebíráno se sourozencem? (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)

9. Kolik bylo dítěti, když jste ho přebírali?

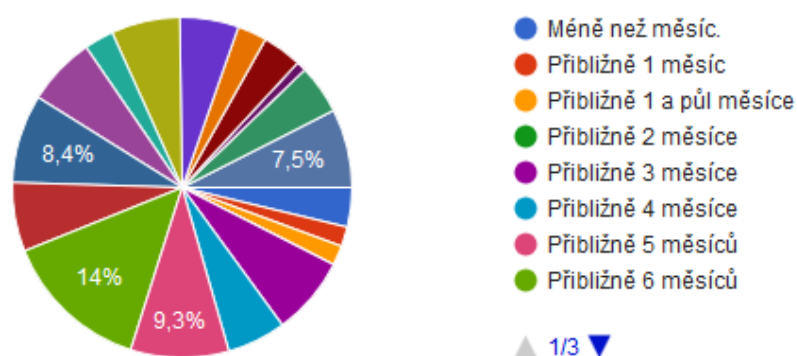
107 odpovědí

Obr. 7 – Věk dítěte při přebírání (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)

10. Kolik měsíců u Vás dítě strávilo?

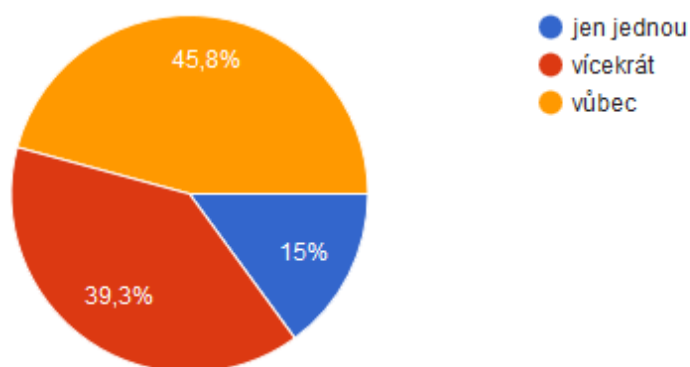
107 odpovědí

Obr. 8 – Počet měsíců dítěte strávených v PPPD (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)

32. Setkali jste se v době péče o dítě v PPPD s matkou?

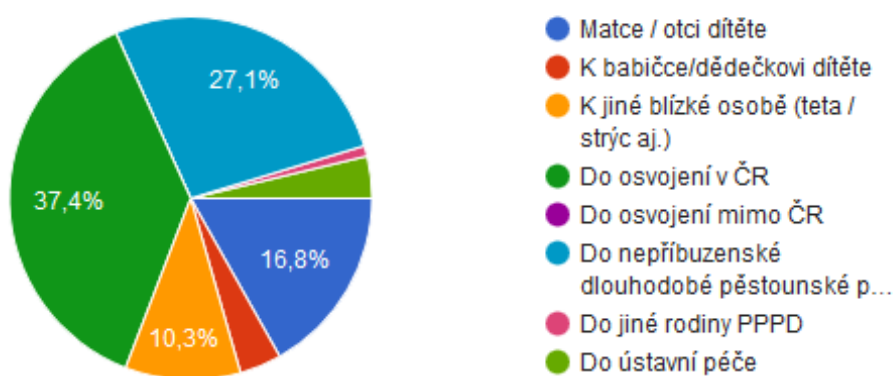
107 odpovědí

Obr. 9 – Setkání s biologickou matkou dítěte (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)

PŘEDÁVÁNÍ DÍTĚTE 36. Kam od Vás dítě odešlo?

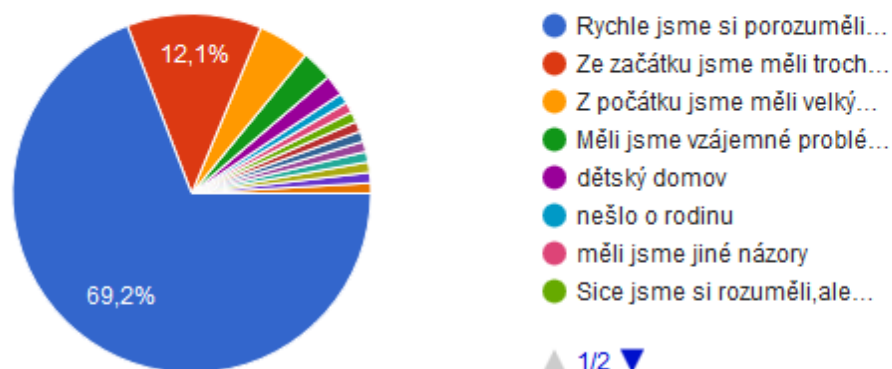
107 odpovědí

Obr. 10 – Kam dítě z PPPD odešlo? (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)

38. Jak se Vám líbila přebírající rodina?

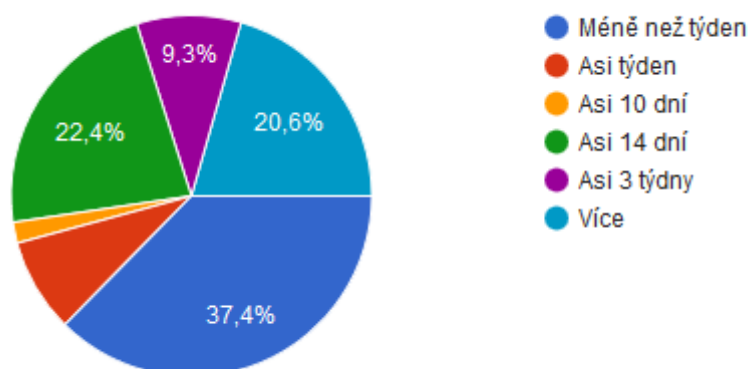
107 odpovědí

Obr. 11 – Náзор пěstounů na přebírající rodinu (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)

40. Jak dlouho jste aktivně podporovali přebírající rodinu po definitivním předání dítěte (radou, pomocí)?

107 odpovědí

Obr. 12 – Aktivní podpora přebírající rodině (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)

41. Chce s Vámi přebírající rodina udržet kontakt trvale?

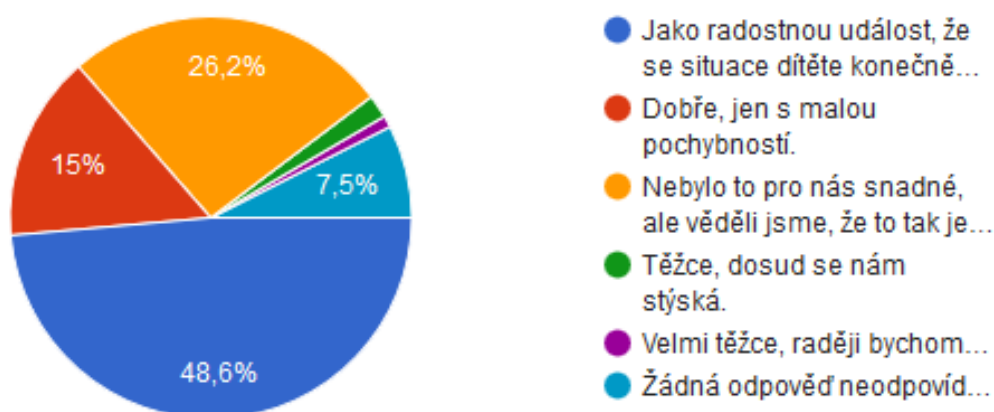
107 odpovědí

Obr. 13 – Udržování kontaktu s přebírající rodinou (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)

42. Jak jste prožívali odchod dítěte?

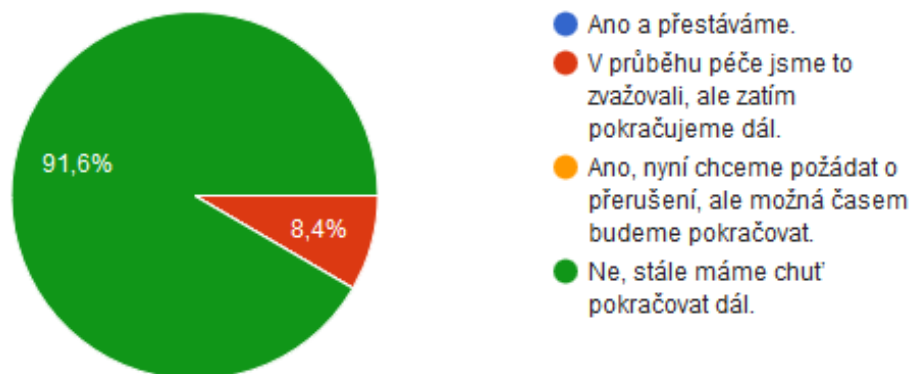
107 odpovědí

Obr. 14 – Prožívání odchodu dítěte z PPPD (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)

46. Uvažovali jste o přerušení či ukončení PPPD?

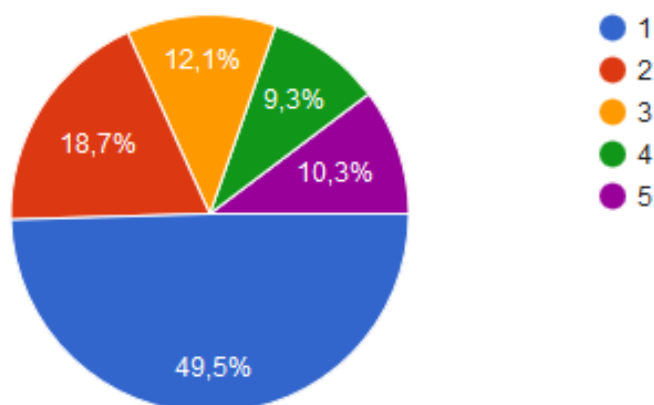
107 odpovědí

Obr. 15 – Uvažování pěstounů o skončení s PPPD (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)

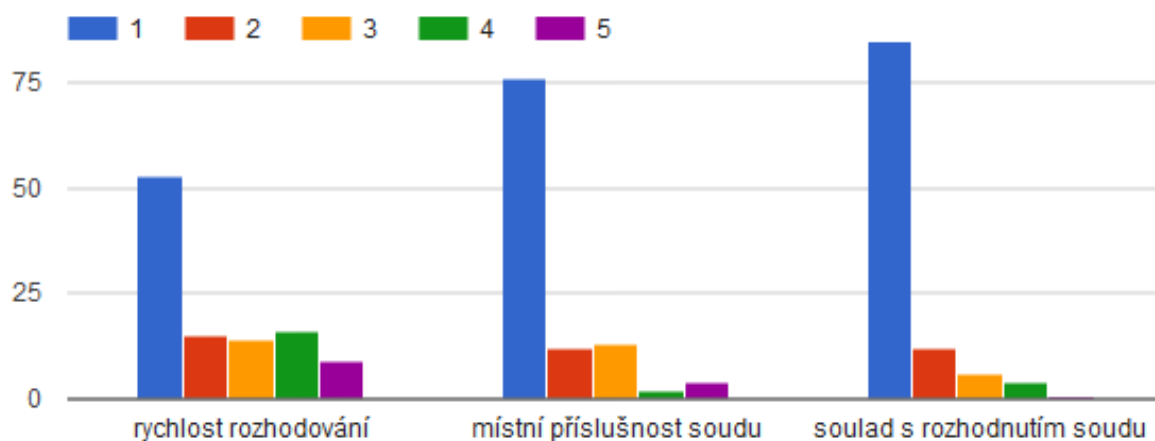
48. Oznámkuje, jak jste byli spokojeni se spoluprací s příslušným OSPOD dítěte

107 odpovědí

Obr. 16 – Spokojenost se spoluprací s OSPOD (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)

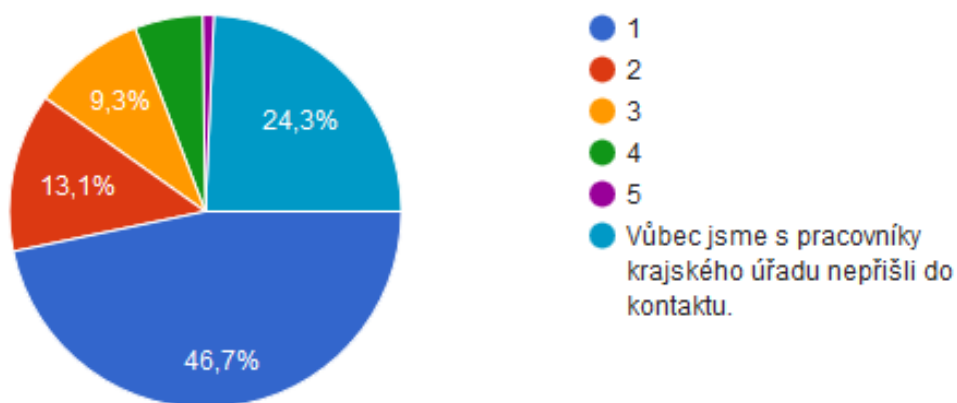
49. Oznámkujte, jak byste hodnotili práci soudu.

Obr. 27 – Spokojenost s prací soudu (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)

50. Oznámkujte, jak jste se cítili ve spolupráci s krajským úřadem.

107 odpovědí

Obr. 18 – Spokojenost s prací krajského úřadu (Mapování PPPD, 2. vlna, 2017)